

A REFORMÁTOR

REGÉNY

*

IRTA

BUDAY LÁSZLÓ

BUDAPEST 1895

ORSZÁGOS IRODALMI RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG

HOLD-UTCZA 7.

Pesti könyvnyomda-részvénnytársaság. (Hold-u. 7.)

15587

I:

EGY ÉRZÉKENY JELENET

Ott bukkannak elő a borkúti út felől.

Nem sietnek valami nagyon.

A fiú meg-megáll, hogy egy szép páfrányt szakitson még a csokra mellé. Ahol van egy csomó vadrezeda is; dehogya hagyná azt itt elfonnyadni magában. Mikor a bokrétájához úgy illik!

A lány nekitámaszkodik egy széles hátú bükkfának és hosszan, elmerülve néz le a völgybe.

Ott lenn a kohók fehér füstje terjeszkedik lomhán, kényelmesen. Egy sáv előnti ott az erdőt a hegy alján; nekilombosodott tölgyes haragos, zöld színét váltja bizonytalan szürkére. Egy gomoly ráereszkedik a szomszéd kis városra. Néhány ágas-kodó torony átüti magát a ránehezedő szürkeségen;

a házak, kicsinyek és nagyok egyformán elvesznek abban a rengeteg füstben, a mit a kohók nyugtalan kéményei ereszttettek rájuk.

Füstös és ködös itt körül minden. De mégse borús. Ebben a szürkeségben nincs semmi lehangozó. A homályát áttörni egészen nem tudja, de a nyomasztó sűrűségből mégis sokat elvesz az a juniusi napsúgár, a mely lám, amott a túlsó hegy-háton egész pompájában ragyog.

Hanem akármilyen érdekes ez a félíg füstös, félíg napfényes panoráma, Jolánka mégis aligha ebben gyönyörködik. Nos igen, néz erre felé, mert hiszen csak nem nézhet örökké a lovagjára!

Úgyis annyiszor elpirult már ezen a rövid úton is, mikor Zoltán rajtakapta, hogy a szeme ott feledkezett meg valahol az őszáppadt, gyerekesarczán.

A szakadékból egy ugrással az útra szökik vissza a fiú. Tele van a keze páfránynal, vadvirággal. Lekoppasztotta az egész domboldalt. No, jövő tavaszig itt se szedhetünk több páfrányt.

— Ezt mind nekem akarja adni? — kaczagott fel Jolánka.

— Természetesen, valamennyit. Ha megkapom azt a rózsát, a mit a hajába tűzött reggel.

— Édes Zoltán, maga nagyon követelő. A mi kertünk legszebb rózsáját!

— Ha nem adja, akár el is dobhatom az egész csokrot.

— Nem, nem, a világért se tegye. Inkább itt van a rózsája.

A szerelmes fiú (mert ha eddig el is feledtem fölemlíteni, mielőtt mindenjában kitalálnák, megmondom, hogy szerelmes volt) megcsókolta a rózsát.

— Ez lesz a talizmánom a nagy úton.

A páthosz megtette a hatását; Jolánka dévaj hangja mindenjárt érzelgősebbre változott.

— Hát komolyan beszél? Ugyan, édes Zoltán, ne menjen el! Itt tudna hagyni bennünket?

— Elmegyek, minden esetre elmegyek. Hiszen tehetnék-e máskép? Én, ez a hóbortos fiú, a kit mindenki kinevet itt körülöttem (maga nem, maga nem, kedves Jolánka, maga jobb, mint a többiek), ugyan mit is kezdhetnék én ezen a vidéken? Nem vesz senki komolyan, erőmben, tehetségemben nem bizik senki. Pedig megvan bennem az az erő és érzem a tehetséget magamban. Oda megyek, ahol a munkát szívesen fogadják, ahol nem mutatnak mindenjárt ajtót, ha dolgozni akarok. Budapestre megyek. Meglássa, Jolánka, nem fog sokáig tartani és meghallja még a nevemet. Tudom én, hogy mennyit érek. Ha eddig nem mutat-

hattam meg, majd megmutatom ezután. Nehéz lesz a küzdés eleinte; de... de, úgy-e, gondol rám néha-néha?

— Sokat; nagyon sokat. Mindig.

— Akkor az se lesz nehéz. Visszajövök még. Talán nemsokára; talán évek is beletelnek még. De visszajövök. Vár reám, úgy-e?

— Várok... De mégis, ne menjen el Zoltán, ne menjen el. Mi az a dicsőség, a miért maga úgy rajong? Én igazán nem is értem. Csak azt látom, hogy őt jobban szereti, mint minket, mint... engem. Megy, a merre az hívja. Engem pedig itt hagy egyedül — sírni.

Csakugyan sírt.

Néhány hivatalan könycsepp odatolakodott a szemhéja alá. A többi aztán megtalálta az utat magától is.

A jelenet szentimentálizmusából Zoltán is kivette a részét.

A nagy útra készülő hős, a rettenthetetlen lovag, aki a dicsőséget akarja meghódítani és a kétkezőket lefegyverezni, közel állott ahhoz, hogy elputyeredjék.

Annyira mégis erőt vett magán, hogy ő akart a vigasztaló lenni.

Oda ment a szőke leányhoz, átfogta a derekát, simogatni kezdte a finom, puha haját.

— Ne sírjon, Jolánka, ugyan ne sírjon. Hiszen nem is úgy értettem én azt. Hogy elhagynám magukat örökre? Dehogy, dehogy. Kiért is megyek én el? Jolánkáért. Kiért keresem a dicsőséget? Az én Jolánkámért. Hogy majd ha munkával és fáradtsággal megszerzem valahogy azt, a mit itt nem akarnak megadni, a biztos kenyерet, akkor vissza jőjjek és megkérdezzem még egyszer: akar-e velem tartani. Lássa, én is tudom, most és így mi nem kezdhetnék együtt semmit. Mi vagyok ma? Semmi. De annál több leszek. Tudok dolgozni, szivesen fáradszik, mert a mi boldogságunkért teszem. Megnyugszik ebben?

— Meg... Azaz... édes istenem, mikor oly nehéz megnyugodni benne. Hogy én ne lássam, talán néhány esztendeig se. Ne kopogjon az ablakomon minden reggel friss virággal; ne kóboroljunk itt az erdőn egész délutánokon át beszélgetve. Ne halljak semmi hirt, ne halljak egy árva szót se magáról.

— Fog hallani. Irok levelet, sokat, akár minden héten egyet. Aztán megirom, hogy mennyire jutottam már, mi van még vissza, meddig kell még várunk. Egyszer-egyszer csak megjövök

levél helyett én magam. Az lesz aztán a szép esküvő, itt a kis templomban, az erdő szélén, a hegyoldalon. Májusban tartjuk, úgy-e? Mindenesetre májusban, mikorra a fák már kizöldültek, a virágok meg kinyíltak.

Jolánka ráhajtotta fejét a fiú vállára:

— Szép lesz, nagyon szép lesz!

És nagyon valószínű, hogy álmodoztak volna még tovább is, ha a tiszteletesné (itt lakik, tán húsz lépésnyire sincs az erdőszéltől) nagy türelmetlenül feléjük nem kiált:

— Gyerekek, ugyan merre jártok már megint; siressetek!

Zoltán megfogta a leány kezét és erősen a szemébe nézett.

— Mondja még egyszer, szeret-e?

— Szeretem.

És megcsókolták egymást. Félve, pirulva, ügyetlenül, de ez nem csodálni való: hiszen az első csókjuk volt.

Aztán gyorsabb tempóban, ballagva indultak lefelé. Hogy a tiszteletesnének másodszor már még se kelljen utánuk kiáltani.

A hogy a csókot meghallotta, az erdő szélén egy tapasztalatlan kis fülemile mód nélkül meg volt hatva. Szentimentális kis szívét egészen el-

facsarta ez az érzékeny jelenet. Elővette a legszerelmesebb trilláit, úgy mondott éneket felőle.

Egy vén bagoly nagyot nevetett rajta.

— Te csacsi, még az ilyennek is tudsz hinni?

Gyerekszerelém; — csupa ostobáság. Sok ilyen csók csattant már el itt közelben, sok szent fogadást tettek már még áhitatosabb arczczal, hanem egyiknek se lett valami jó vége. A fiú Pestre megy? Lump lesz belőle. A lányt férjhez adják hamarosan valaki másra. Ismerem én már az ilyen históriákat.

És lón nagy zsivaj az erdőben. Vitatkoztak, tanakodtak: ugyan melyiknek van igaza? A fülemilének-e vagy a bagolynak?

Hanem nem tudtak sehogyse megállapodásra jutni.

II.

VALLOMÁSOK

Szegény Zoltánnak a szeme, szája elállott, a hogy meglátta Budapestet. Imhol az a hely, a miről ő annyiszor álmودozott. Édes istenem, mekkora nyüzsgés, forgás! Hát itt, ebben a zajban fog ő ezentúl élni.

Leült odahaza és naplót írt.

A mi éppen nem csodálni való. Modern regényírók nem szoktak naplót irni, de tizenkilenc éves gyerekek annál inkább. És Zoltán nem volt több tizenkilenc évesnél.

A naplója kicsit éretlen ízű, de annál hitelesebb. Szól pedig ekképen:

». . . Jolánka . . .

Az ő nevével kezdem el a naplómát.

Benne vagyok az életzaj közepében: az ő emléke kisérjen utamon és legyen vezérem küzdéseimben.

A mit eddig tettem, csak fiatalos ábrándozás volt; a mi ezutánra vár rám, az már férfiúnak való munka lesz.

Legyetek tanúi, ti feltve őrizett lapok, minden munkámnak és küzdésemnek. Más hiján legyetek ti az a legjobb barát, a kinek elsirom a bajomat, eldicsékszem az öröömömmel s a ki amabban megvigasztal, ebben velem érez.

Már két napja, hogy fenn vagyok Budapesten. Édes istenem, milyen nehéz volt a válás és mégis milyen izgalmas gyönyörűség az indulás!

Boszantott, micsoda gúnynyal, kicsinyléssel beszéltek velem mindenütt, a hova búcsúzní mentem.

— Áh, hát szerencsét próbál a nagyvárosban? Szép, szép. No csak sok sikert hozzá! Megeshetik még, hogy sokra viszi. Ott mindenféle sikerülhet.

Eh, szerettem volna gorombáskodni, kemény szavakban kitörni!

— Hiszen ti úztök el! Adjátok meg, a mit érdemlek és itt maradok mind végig köztetek.

Hanem nem szóltam. A torkomat fojtogatta a kemény hang; sietve búcsúztam, hogy aztán

megint egy másiknál — újra csak visszafojtsam a sok keserűséget, a mi felgyülemlelt bennem.

Ah, mennyivel más volt, mikor kiértem a városból. Oda, a kék hegyek aljába. Kanyargó, tömött füst mutatta az utamat. Mintha a Jolánka fehér kendője lett volna. Hí, integet, lobogtatja felém:

— Gyere mihozzánk, mi szeretünk, mi értünk meg csupán!

Fölmentem. A jó öreg tiszteletes, aki eddig zsémbes hangja alá rejtette a szeretetét, most egészen elérzékenyült. Megölelt, megcsókolt: az első apai áldás, a minek éreztem a melegét. Aztán biztatott, tanított. És hogy ne legyen hiány a boldogságban, kézen fogva vezette hozzá a leányát:

— Ez lesz a jutalmad, ha derekasan megállod a nehéz próbát. Mi szeretve gondolunk itt rád. Eszünkbe lépsz színes; gondolj te is sokszor reánk.

A tiszteletesné, az nem tudott szóhoz jutni. Csak a fejemet simogatta, a könnyei közül mosolyogva:

— Édes fiam, édes fiam!

És Jolánka? Nem sirt. Megszorította a kezemet s az volt a búcsúja:

— Jöjjön vissza, én várok.

— Óh visszajövök, hogy ne jönnék!

Mikor a vasut elindult velem, egyre azt a homályosodó domboldalt néztem. Még látszik egy keskeny szalag a fehér füstjéből. Mindig fogy, mindig fogy... Már csak egy halvány csík, aztán az is elvész.

A templom keresztre még ide villan, egy perczre csupán. Azé a kedves templomé, a mitől én a boldogságomat várom.

A tájékra, a min áthaladtunk, bizony ügyet se vetettem. Elfoglalta a lelkemet az a nagy vállalkozás, a mibe belekaptam. Szegényen, ismeretlenül neki vágok a világnak: hogy nevet szerezhessék és vagyont. Nem nagy vagyont; annyit csupán, hogy Jolánkát nélkülözni ne lássam egy perczre sem. Hogy legyen meleg, barátságos kis feszük, ahol egymáshoz huzódva átalmodhatjuk az életet.

Vagyont és nevet. Óh igen, nevet. Ha látom, hogy mennyien úsznak fenn, a kik nyomomba se léphetnek, elfog a harag és a boszúság: én még lenn vagyok, még minden csak itt lenn! Érzem az erőt magamban: hogyan duzzad, hogy szeretne kitörni. És visszafojtják, irigyen elnyomják. Hát már is félnek tőlem?

Vagy igaz, csak ez a szűk körű kisvárosi

népség, csak ez zárta el előlem az ajtaját. Nagy vagyok az ajtajukhoz, nem mehetek be.

Nos, hát mától kezdve nagyobb kapukat fogunk döngetni.

Itt vagyok valahára Budapesten, a hová úgy vonzott a szivem. A hol, azt mondják, szükség van a munkás kezekre, ahol érvényesül minden tehetség. Itt vagyok uraim; itt vagyok, adjatok munkát! Egy szegény, elhagyott fiú, a kinek apja nincs, anyja nyomorog, csak két istápolója van: a szerelme és a munkás kedve.

Irni fogok, irni úgy, a hogy még soha se irtam.

Eddig csak egy kis körnek szólott a szavam. Azoknak, a kik szerettek, a kik biztak bennem s a kik gyönyörűséggel, kedvvel olvasták mind, a mit irtam.

Mennyivel nagyobb, mennyivel nehezebb most a vállalkozásom! Meghódítani azokat, a kik közönyösek irántam, meg a kik ellenséges szemmel néznek rám.

A nagyközönség mit tudott eddig felőlem? Ha egy vers, apró novella alatt olvassa is majd a nevemet, bizonyosan idegenszerűen hangzik előtte s jó időbe kerül, mig majd hozzászokik.

Hanem az ellenségek? Az az irigy, pajtáskodó írónépség, a melyik agyarkodva fogad minden új

nevet. Micsoda emberek ezek! Úgy látom, nincs bennük egy csepp eszményisége, nemessége sincs egy szikrányi. Mert az egyik úr összeharagudott valamelyik poétával, irhat az akármilyen szép verset, adhat ki sokat érő könyvet, agyonhallgatják vagy összeszidják. S mert ez és ez az ember jó barátságban él a kritikusokkal, minden ostobaságát feldicséri. Valamennyi ügyetlen ötlete szellemes, minden elkenyszeredett, biczegő gondolata mély és filozófikus. A könyve díszkiadásban jelenik meg, háromféle kötésben is, arczképet bigygyesztenek az élre, valamelyik korifeus előszava ott kolompol az elején s minden kritika elmondja, hogy a könyvnek egyetlen művelt család asztaláról se szabad hiányoznia.

Hogyan birkózom én meg ezekkel! Hogy közéjük keveredjem? Attól irtózom. És velük szemben az uralkodó érdekek ellenére fussam meg az utamat? Nehéz munka lesz, nagyon nehéz.

De azért nem riadok vissza tőle. Kedvem támad ostort kapni a kezembe és szétütni ezek közt a kereskedők közt. Meg is teszem előbb vagy utóbb. Úgy érzem, hogy ha más misszióm nincs is, ez a munka én rám vár. Megtisztitani a templomot azoktól a kúsfároktól, a kik liczítálni, alkudni járnak bele.

Hiszen itt csak imádkozni volna szabad.

S hogy erőm legyen ehhez a nagy tusához, a miben végre is csak győzni akarok, a te nevedhez folyamodom, Jolánka. Te, tudom, vársz rám, hiszen megigérte. Gondolsz is sokat lovagodra, tán imádkozva is érte, hogy sikerüljön minden terve. És kinek az imádsága használha, ha a tied nem?

Most már éjjel van és hideg. Az első éjjel, a mit idegen földön érek meg. Holnap reggel nem kopog már senki az ablakodon vadvirággal. De azért eszedbé jutok így talán. S úgy-e, az én nevemmel feküdtél le ma is?

A minthogy én is a te nevedet dicsérve, hagytam abba az írást.«

III.

A MEDVE

Szeghy Zoltán még egyszer átolvasta a novelálját, a mit ma délután írt. Meg volt elégedve vele. A történet egy kicsit üres, banális volt: egy leányról szólt, a ki évekig vár a kedvesére. Viszszautasít minden más kérőt, csak azt az egyet várja. S mikor már az ő bizalma is lankadni kezd, mikor már maga se igen tud reménykedni: akkor eljő érte a lovagja, hogy magához emelje és boldoggá tegye.

Hanem Zoltán úgy hitte, hogy szép és sokat érő, a mit írt. Különösen a lírai részletek tetszetek meg neki; azt a néhány sort, ahol a férfi megérkeztét — meglehetős terjedelmesen — hajnalhoz hasonlitja, a melyik a leány fájdalmas éjje-

lét egy percz alatt szétozslatja, kétszer is elolvasta, mind a kétszer fenhangon.

Aztán elküldte egy szépirodalmi lapnak. Levelet írt a szerkesztőhöz; a tolla szinte ráment a banállis sorokra:

— Becses lapjának — melynek iránya annyira megnyerte tetszésemet — szives készséggel fölájánlom munkásságomat ezutánra is.

Egy pillanatra meghökkent. Az iránya megnyerte a tetszémet? Hiszen ez is csak olyan klicknek élő, pajtáskodó lap, mint a többi. Komolyúság ebben is csak úgy nincs, mint amazokban. Ejh, ejh, micsoda otromba hizelést követett el!

De hátha használ? Aztán, úgyse irhatná meg az igazat, hogy: uram, a lapod semmit se ér.

Tünödött: ugyan kitörölje-e azt a sort, vagy sem?

És nem törölte ki. Hanem, hogy az igazságnak eleget tegyünk, meg kell mondani, hogy Zoltán még másnap is egyre pironkodott miatta. Ejnye, hát így kezdi ő meg a harczát, azt a sokat hántorgatott, büszke harcot? Báinta már, hogy a nevét aláírta a levele alá, sajnálta a novelláját is, de legjobban bántotta az a sor: az első hazugság, a mit csupa opportunizmusból elkövetett.

Türelmetlenül várta a vasárnapot, hogy meglássa, mi sorsa lett az elbeszélésnek. Kezébe veszi a friss lapot, de olyan izgatott, hogy nem mer mindjárt utána nézni. Úgy teszen, mint a megrögzött kártyások. Eltakarja egy könyvvel a lapot, azt aztán lassan huzza lefelé és sorról-sorra lesi: ugyan mi hir van benne az ő számára?

Elül egy vers. Semmi köze hozzá. Aztán egy nagyhangú czik a fényüzés ellen. Ezen is egyszeriben átsiklik. Végre egy novella. A cím első betűjéről látja, hogy nem az övé. De hátha megváltoztatták a címet? Tovább nézi, aztán sóhajtva fordít egyet.

A másik lapon is semmi, semmi. A harmadikon negyediken sincs. Hátha nem volt helyük s a következő számra hagyják? Nos, akkor ezt bizonyosan megüzenik néki. Oda fordít az utolsó oldalra, ahol a szerkesztő itélkezik kurtán és gúnyosan a beküldött kéziratok felett. Ott megakad a szeme ezen a soron:

»A boldogság napja. Éretlen próbálgatás. Munkásságára nincs szükségünk.«

Szegény gyereket elfogta a szégyen még a kezserűség. Egy hét óta ez már a második eset. Pedig hogyan iRTA meg, mennyi kedvvel, mennyi

tűzzel! Nem tud belenyugodni abba a gondolatba, hogy az ő éretlen novellájában lett volna a hiba. Márhol lesz az bizonynal. Lárnak, ezeknek az embereknek nem lehet a kedvére csinálni semmit sem! Vagy tetszik talán nekik, nagyon is jónak tartják és éppen azért nem adnak helyet a számára? Talán irigykednek, féltékenyek?

Igen, így lesz, így van bizonyára. De hát akkor mit csináljon, hogyan kezdje, ha mindenütt elzárkóznak előle?

Tekintete oda esett az ágy fölé, a honnan Jolánka képe nézett le rá szeliden, mosolygósan; Zoltán nevetni próbál, hanem nagyon keserűen sikerült.

— No szegény Jolánka, neked ugyan soká kell várnod a lovagodra. Bizony nagyon soká!

S mintha úgy érezte volna, hogy az a kép szemrehányóan néz le rá, a mért itt ügyetlenkedik és még semmi jóra való dolgot nem tudott végezni. Nem tudott többet ránézni. Kívül a folyosón pedig most gyujtották meg a gázt. Annak a fénnye oda esik egyenesen az ágy fölé és megvilágítja azt a piczi, fakorámájú képet.

Nem lehet róla, de egyre látja azt a szemrehányó tekintetet. Nem tudta elhinni, hogy képzőlődik. Inkább elmegyen hazulról, csak ezt a képet ne lássa.

Minthá nem kísérte volna el az útjában is!

Hiszen egyébre sem tudott gondolni, csak a kudarczára. Megvigasztalódott abban a gondolatban, hogy a mit írt, az jó volt; de annál jobban keserítette az, hogy ilyen csunyán bántak vele.

Egy kávéház ablakán át (a gondatlan pikoló elfelejtette, befüggönyözni) megpillantott a sarokban egy magányos öreg embert. Arczképről már ismerte: Gergely Miklós volt, egy czinikus, vén poéta. Valamikor nagy ember, népszerű is. Hanem makacs, kemény fej; öregségére meg éppen megdurvult a természete, nagyon is szókimondó lett, a miért aztán mindenfelől megharagudtak rá.

Ma már egyedül állt, nem törődött vele senki, ő se mással. A fiatalok a nyakára nőttek, lassacsák el is feledték, hogy ez az ember is él még. Ha olykor-olykor szóba került, szánakozva, fitymáló hangon beszéltek róla, mint valami lejárt nagyságról.

És a közönség? Édes Istenem; olyan nagy biztatás kell a közönségnek, hogy egy poétáját elfeleddje? Könnyű munka ez nála, nagyon könnyű.

Pedig az öreg Gergelyben több erő és igazság volt, mint a fiatalokban együttvéve. Csak a módját nem tudta szegény. Azt hitte, mert igazság, mindenjárt durva és darabos; nem is lehet egyéb-

ként hirdetni, mint gorombán. Természetes, hogy így elszoktak tőle. Utóvégre is, ha valaki rúgás-sal figyelmeztet arra, hogy piszkos a kabátom: bizony megharagszom rá, nemhogy megköszön-ném a figyelmeztetését.

Zoltánnak ez a dörmögő öreg mindig ideálja volt. Lám, még egy ember (talán az egyetlen ő kivüle), a ki haragosa ezeknek a mai nagyságoknak.

Ah, ilyen lesz ő is. Különálló, talán elhagyott is. Nem ád azoknak az üres tömjénére semmit, megveti, lenézi őket, mint az öreg Gergely. Egy különbség leszen csupán: ez felhagyott a küzdelemmel, ő nem renyhül el soha. Ez persze, a mai tétzlenségében, hiába várja a diadalát: az övé előbb-utóbb elérkezik, mert dolgozni fog érte.

Nagyon megörült most is, mikor az öreget meg-látta. Szeretett volna megismerkedni, éppen arra való hangulata volt. Ha kipanaszkodhatná magát előtte, ha elmondhatná neki minden keserűségét.

Jó szerencse, hogy a zajos, keresett kávéházban minden hely el volt foglalva. Csak a sarokban, Gergely Miklós asztala előtt lustálkodott néhány üres szék. Hiszen így nem is tolakodás, ha mellé telepszik.

Az öreg poéta egyet biccczentett a fejével a

jövevény felé, aztán egykedvűen tovább forgatta a *Graphicot*. Magyar lapot nem igen vesz a ke-zébe, mert azt mind haszontalanulnak, ostoba-ságnak tartja.

A fiú fészkelődött a helyén, a szemét egy perczre se vette le az öregről. Meg merje szóli-tani? És hogyan szólitsa meg?

Gergely Miklósnak is feltűnt a zavara. Akár-hogyan el vagyunk mélyedve, mindig megérezzük, ha valaki hosszan, mereven ránk néz. Hogy miért, azt igazán nem tudom.

Megszólította Zoltánt. Annak aztán több se kellett. Eleinte halkan beszélt, valami tartózkodó áhitattal, mintha maga se merte volna elhinni, hogy most szemtől-szembe ül és beszél ezzel az emberrel, a kinek olyan nagy csodálója volt mindig.

Később aztán elfoglalta egészen a maga dolga. Már ügyet se vetett arra, kinek beszél, érdekli-azt a mondókája: örült, hogy végig hallgatja valaki s egyszer igazába elpanaszolhatja mind, a mi a szívét nyomja. S mert a gyerekes tűz még nagyobb volt benne, mint a keserűség, a végén nagy naival, lelkesedve hozzátette:

— Pedig ennek nem szabad úgy maradni. Ha más nem akad, megmutatom majd én, hogy mi-lyen rossz utra tévelyedtünk. Azt hiszem, hogy

megerősül annyira a szavam, hogy túlkiálthatom ezeknek a piaczi lármáját.

Gergely Miklós kedvtelte mosolygott a gyerekbeszéden :

- Aztán hogyan fog a munkához ?
- Magam se tudom. Tervem nincs még, csak eszményem. A terv megjő később is. Akarom, hogy megjöjjön.
- És lesz kedve ahhoz a csúnya veszekedéshez, a mit fölidéz vele ? Győzi majd argumentummal és gorombáságokkal ?

— Mindenesetre. Óh, erős az én akaratom és nagy az ambiczióm.

— Tudom, — mondja a poéta fanyar nevetéssel. Szép volna, ha még ilyen fiatal korában sincs nagy ambicziója. Pedig én azt mondom, hogy nem lesz a tervből semmi.

A fiú meggyőződéssel s talán túlságos önbizalommal válaszolt :

- Én tudom, hogy lesz.
- Csalódik. Áruljon el csak rebellis hajlamokat, hát nem engedik megnőni. Letörök a szárnyát, ha látják, hogy pelyhesedik. Annyi embernek könnyű lesz ám egy ilyen apróságot összemorzsolni. Nem juthat szóhoz, aztán szavalhatja otthon a négy

falnak a világ megváltó doktrináit. Pedig ez még a jobbik eset.

— Van rosszabb is ?

— Van. Ha közéjük keveredik s azok befogadják maguk közé. Szép lassacsán beleszokik a dicsérő frázisokba ; kezdi magát jól érezni abban a körben, a hol a dicsőséget osztogatják s bizony minden nap felejt egyet a régi nótából. Egyre ritkábban jut eszébe, hogy Kátó akart lenni ; egyszer aztán a régi tervet félrecsapja, oda az elintézetlen ügyek közé, a hol minden fiatalos fogadásunkat szoktuk tartani. Jó lesz arra, hogy öreg napjaiban nevessen majd rajta.

— Soha, soha !

— Szép. Elhiszem. Ámbár nem ön az első fiatal ember, a ki így fogadkozik ; s ha talán elfelejti a fogadását, ebben se lesz az első.

— Én különb vagyok a többieknél.

— Jól van, hiszen nincs okom kétkedni benne. Tetszik nekem az a lelkesedés, a mivel dolgozni készül. Persze, ha be akarja váltani a szavát, sok kellemetlensége lesz. De ne törődjék vele ; egy-két ember mindig akad, aki az ön pártjára áll. Én is köztük leszek.

Aztán, ha nagyon bántják, ha megint lesz valami elpanaszolni valója, csak keressen föl megint

engem. Ma is szivesen hallgattam, érdeklődöm a sorsa iránt ezután is.

Az öreg barátságosan búcsúzott Zoltántól, de kimenőben is még egyre rázogatta a fejét. Úgy látszik, most se hisz a Zoltán nagy lelkesedésében.

A fiú boldogan nézett utána, mikor csak el nem tűnt nehézkes, biczugó alakja az ajtó függönyei mögött.

Lám, az első pátrónus, az első jóakaró! És milyen ember: a nagyok közt tán a legnagyobb. Ha ez is szimpatiával nézi az ő törekvéseit, akkor kell lenni a tervében s benne magában is valami nagynak és nemesnek. Másként az a moromogó medve (a hogy csúfolják az apróságok, a kik fára mászva, biztonságban öltögethetik rá a nyelvüket) csak nem szelidült volna egyszerre meg!

Az öreg poéta — világos dolog — felmelegedett a gyerek tüzénél. Az ő czinikus lelkének ennyi naivság meg lelkesedés rég nem látott, idegenszerű csemege volt; igazi gourmandériával kóstolgatta.

Hogy Zoltán az öreg kedvtelését magára magyarázta, abban csakugyan nincs semmi csodálni való.

IV.

EXCELSIOR.

Az *Excelsior*, a mint egy régi évfolyamának az előfizetési felhívásában láttam, valódi és egyedüli orgánuma a közvéleménynek. Ugyan más lap is ezt állította magáról, de egyik sem olyan szívossággal, mint az *Excelsior*.

Az ember szinte félve és nagyon is érhető izgatottsággal kukkant be a műhelybe, ahol a valódi és egyedüli orgánum készül.

Óh, micsoda lázas munka folyhatik itt ilyenkor. A munkatársak — mindegyik bizonynal egy-egy szellemi athléta — mérkőznek az elvek és eszmék porondján. Csupa logikus ítélet, nagyeszű következetes, mélyre látó kombináció: ímé, így készül a közvélemény, melynek valódi és egyedüli organuma az *Excelsior*.

Különben... Kelemen Tamás, az *Excelsior* szerkesztője ma meglehetős boszús és izgatott. Ünnep este van. A holnapi számhoz két iv mellekletnek kellene jönie és még egy árva sor kézirat sincs itt.

A nyomda lázong, a kiadó már másodszor jött fel veszekdni, a czikkek pedig mindegyre késnek.

A munkatársak pedig — ősi szokás szerint — lusták és egy cseppet sem szótartók; minden megjárja, ha nagyon bizakodni talál bennük. Akkor aztán van dolga, lótni-futnivalója a szerkesztői szolgának, mig a régen megigért kéziratot ötödszöri terminuson valahogy megtudja szerezni.

Íme, ma is mekkora a zavar. Húsvéti czikket kináltak neki három oldalról is. Kialkudta a legolcsóbbat, aztán megmondta a határidőt, a mikorra a kéziratnak el kell készülnie.

A terminus elérkezett, a czikknek nyoma sem volt. Sürgetés, újabb igéret, második határidő. Aztán eljött a harmadik, a negyedik is. A czikkiró, aki a díjat előre fölvette már, szentül fogadkozott, hogy idejében elkészül; Kelemen Tamás bánta ugyan már, hogy hozzá fordult, de még mindig bizott benne, hogy nem hagyja cserben.

Most este aztán kocsin futtatta a szolgát utána. Délután három órára szólt az utolsó igéret; ha hat órakor érte küld, akkorra bizonyosan megkapja.

Kelemen Tamás egyedül dolgozott a szobájában egy sárgára mázolt, tintás íróasztal mellett.

Az oldalajtó félén nyitva volt, behallatszott az apró munkatársak lármája. A törvényszéki riporter éppen egy tárgyalásról mesélt, a mi zárt ajtók mögött folyt le: annak a drasztikumán nevetett három-négy jóhangú fiú.

A szerkesztő mogorva arczzal ült ott a helyén. Máskor idegesen becsapta volna az ajtót, ma nem jutott eszébe boszankodni a láarma felett. Mintha nem volna boszúsága különben is elég.

A húsvéti czikk nagyon aggasztotta. A kiadó, mikor az előbb fenn járt, odavetette neki:

— Hát miért nem irja meg ön?

Akkor olyasmit felelt, hogy nem akarja a maga dolgával bevezetni az ünnepi számot.

Pedig ilyen szerénységi allürök sohase bántották. Tudja Isten, tán a lustaság teszi, vagy az, hogy nagyon elszokott már az írástól; de a tolla sehogye akar fogni.

Régeente firkált eleget, de sohase vitte valami sokra. Az ügyessége, leleményessége révén min-

dig jobban hasznát tudták venni, mint a tolla révén.

Mikor a régi szerkesztő, egy finom izlésű, de kicsit marakodó íróember összeveszett a kiadóval és odahagyta a lapot, őt tették meg a helyére.

Maga se tudja, hogyan, de itt van s immár nágon jól érzi magát. Elég gondot ád neki a szerkesztés, el-eljár néha a bőrzére (hála Istennek, ezen a réven már házat is szerzett): bizony, még ha tudna, se volna kedve az íráshoz.

Kétségbeesésében belemarkolt a kéziratokba, meg az ujságokba, a mik az asztalán feküdtek. Hálha azokban akadna valami használható szurrogátum, a mivel kárpótolja azt a szerencsétlen húsvéti czikket.

Nincs, nincs.

Leszórja nagy dühösen a papírjait mind a földre. Ott terpeszkednek össze-vissza vers, vezér-czikk, vidéki ujság, bécsi telegramm. Kelemen Tamást nem bántotta ez a rendtlenség; meg azt gondolta, hogy imponál vele a naivabb láto-gatóknak.

Imhol megint jön egy: a halk, félénk kopogás-ból kiérezni, hogy valami jámbor reklamáló előfizető érkezik, vagy esetleg kézirattal próbál szerencsét valami szerző.

Szeghy Zoltán, a mint benyított, ügyetlen köszönés után azt kérdezte nagy félénken:

— A szerkesztő úrhoz van szerencsém?

— Az vagyok. Mi tetszik?

— Kéziratot hoztam. Talán közölhető volna...

— Úgy, úgy. Lássuk csak, mit írt. Verset, úgy-e?

— Nem, nem verset. Egy húsvéti czikket.

Zoltán nem tudta elgondolni, miért derül ki egyszerre a szerkesztő mogorva arcza. És abból a féllel leereszkedő, féllel fitymáló hangból, a mivel (tudja már tapasztalásból) az ilyen fiatal kezdőket szokás fogadni, miért csap át olyan hirtelen a legnagyobb előzékenységbe.

Leültette, szivart raktott elébe. A szivar nagyon kezdetleges valami volt ugyan, de az illesmiben első sorban a jóakaratot kell méltányolni.

Kelemen Tamás pedig nagy buzgósággal kezdte olvasni a húsvéti czikket. A szolga minden percben itt lehet, ha kézirat nélkül jó is vissza, akkor sem kell kétségbeesni: itt van ez a másik, majd csak gyűr belőle valami hasznavezető dolgot.

Zoltán remegve, nekipirulva nézte, hogy fut végig a szerkesztő az ő betűin. Szerette volna az arcát tanulmányozni, de azok az apró, pislogó szemek, csontos, nagy ábrázat olyan semmit-

mondók voltak, hogy felhagyott a találgatással. Inkább szent áhitattal nézte a füstös falat, rajta a poros táblát ezzel a banális fölirással: *Röviden tessék végezni! Az idő pénz!*

Hát itt készül az *Excelsior!* Jolánkával együtt mennyit gondoltak erre a lapra, mikor még ott hon a talányokat fejtették meg (lóugrás szerint) s hon a másik héten boldogok voltak, mert a nevük ott pompázott, kinyomtatva, a megfejtők között. Lám, hinné-e Jolánka, hogy ő most itt ül, benn a szerkesztőségben, előtte az az ember, a kit minden orákulumnak tartottak s titkos bámulattal olvas-ták el a kövér betűkből szedett nevét hétről-hétre.

Ha ő ennek a lapnak irhatna! A vidékükön ez van elterjedve legjobban. Ezt elolvassa Jolánka, el az öreg tiszteletes, elolvassák az ismélánka, rősök mind. Gúnyolónának-e akkor is rajta?

A cikk pedig nem volt rosszabb a szokásos ünnepi szószaporításoknál. Egy kis bombaszt, mondva csinált hangulat, hajánál fogva alkalmi-nak odarántott elmélkedés társadalmi kérdésekről s végül (erről venni észre, hogy Zoltán írta) filip-pika az irodalmi viszonyok ellen.

Kelemen Tamás már az utolsó lapot olvasta; mikor a szolga berohant:

— Elutazott. Nincs kézirat.

— Jól van; mondja a szerkesztő nagy nyugalommal, a min megint a másik csodálkozott el. Hozzá volt szokva, hogy ilyenkor neki jut ki a gorombáságokból. Élhetetlennek, ostobának, ügyletlennek nevezi el a gazdája és avval fenyegetődzik, hogy elcsapja.

Ez a mai nyugalom nagyon érthetetlennek tetszett előtte. Ott állt az ajtónál; szinte várta, mikor tör ki a vihar.

Kelemen Tamás még egyszer oda szolt neki:

— Jól van. Elmehet.

Aztán Zoltához fordult:

— Meglehetős kis dolgozat. Símitani ugyan kell még rajta, de azért közreadom. Nem mintha nem volna az illyesmiből bőven elég raktáron, hanem mert szeretem támogatni a fiatalokat. Ön még nem igen dolgozott lapokba, úgy-e?

— Nem, ez lesz az első; — mondja Zoltán bol-dogan.

— Annál jobb. Én vezetem be az irodalomba. Majd meglátjuk, mennyire viszi. Csak ipar-kodjék.

— És — és megmaradhat a végén az a kifakadás is a mai írók ellen?

— Bátran. Elméletben mindenjában moralisták vagyunk. Általanosságokban tessék gorombás-

kodni, csak tényekre ne czélozzon és neveket ne emlitsen. Az eféle még nagyon ártatlan mulatság.

Aztán, mintha megbánta volna azt a kis vállveregető bizalmaskodást is, a mit eddig pazarolt a fiúra, sietve búcsúzott tőle.

— Most Isten önnel. Nagyon sok végezni valóvan; a szerkesztés ezer munkája... Az embernek minden lelke erejére szüksége van, hogy megbirkózhassék vele. Ha az idealizmusunk, meg a lelkesedésünk nincs mindig ébren, hát meg nem birkjuk. A viszontlátásra, csak dolgozzék szorgalmasan.

Zoltánnak csak úgy ragyogott az arcza, mikor kijött a szerkesztőtől.

Az első cikke, a mi megjelenik! Hát mégis, mégis sikerült valahára. Most már könnyen megy a többi. Irni fog még holnap. Eh, hiszen ma este is van idő; megirja még ma a másodikat.

Mit is mondott a szerkesztő? Igen: idealizmus, lelkesedés... Ez hát olyan ember lesz, a kitől lelkesedés... És ez a lap olyan, a mire neki van szükséges. *Excelsior!* Még a címé is milyen találós. Innen indul ki az ő neve diadalmas utjára; itt látnak napvilágot az ő eszméi.

Idealizmus és lelkesedés. Hiszen ezt a két jelzőt vallja ő régen. Ezeknek a nevében akár most

is megkezdheti a háborút. Azt a háborút, a mi nem hagyja nyugodni se nappal se éjjel; a minnek a tervét elmondja mindenkinél, aki csak eléje kerül: a mit olyan naiv rajongással fogadt Jolánka s olyan kétkedő mosolylyal hallgatt végig az öreg Gergely Miklós.

Meg is írta azon melegében az első támadó cíkkelyt. A terve tűzbe hozta. Egész kéjjel gázolt le a sárba olyan neveket, a miknek régtől meg volt a ragyogása, akárhonnan szedték is; nekirontott a klikkeknek, szidta a lapokat, gúnyolta az irodalmi társaságokat, első sorban persze az akadémiát.

Nem jutott eszébe Don Quijote története. Ha gondolt volna is rá, bizonyval össze nem hasonlíthatja magát a nemes lovaggal. Az egy torzalak; ő, ő hős, talán mártir.

Később vette észre, hogy mennyire dobálózik a személyes támadásokkal minden sorában; pedig a szerkesztő megmondta, hogy csak általánosságban lehet erkölcsprédikátor.

Igy hát az *Excelsior* nem nyithat teret neki. Sebaj, majd fölhasználja később. Jó, hogy megírta a cíkket. Itt hagyja a papirjai közt, fölül, hogy örökös figyelmeztető legyen. Az első alkalmal a mint lehet, nyomdába vele...

Másnap reggel ott volt már a zsebében az *Excelsior* egy példánya. Olyan büszkén járt vele az utczán, mintha aranyat érő kincset hordana a zsebében. minden pillanatban megtapogatta: ha nem vesztette-e még el?

Megállt a boltok előtt, ahol az üveges ajtón kinn lógtak a friss lapok. Az *Excelsior* kereste mindenütt. Egy helyütt éppen úgy volt kifüggesztve, hogy az ő czikkét elejétől végeig olvasni lehetett. Nem mozdult onnan egy félóráig. Maga elolvasta háromszor s leste, hányan futják végig a járó-kelők közül. Boszantotta, ha valaki megállt előtte, néhány soron átsiklott, aztán közönyösen tovább ment. S egyenesen barbárnak, műveletlennek tartott mindenkit, aki egy pillanásra se érdemesítette az ő húsvéti remekét.

Az útjában találkozott az öreg Gergelyvel. Ahán, legalább akad egy ember, aki értéke szerint beszél a munkájáról. Ragyogó arcuccal sietett felé.

A vén poétának ma megint rossz kedve volt.

— Olvastam öcsém a munkáját. Szamárság, ostobaság, csupa frázis, nem mond benne egy szikra újat se. Nem így indulnak a reformátorok, a hogy maga kezdi.

Zoltán elkedvetenedve hallgatta a kritikát. Aztán, jól esett, hogy elgondolhatta magában:

— Csakúgyan kiállhatatlan medve az öreg. Neki úgy látszik, mindegy, akárkivel van dolga, egyformán leszidja valamennyit. Persze, így aztán nem csodálom, ha nem szivesen érintkeznek vele.

Még egy birálatot hallott a czikkéről. Hanem az egészen más hangon szólt hozzá.

Jolánka irta.

A kik eddig nem úntak bele a történetembe, azoknak leírom az ő levelét. Lemásolom szóról-szóra; csak az ortográfiai hibákat hagyom ki belőle.

V.

JOLÁNKA LEVELE

Kedves Zoltán!

Ne haragudjék, hogy ezt a babérkoszorút olyan kicsire szabtam. Nem lehetett nagyobbra, mert nem fért volna a levelembe.

Aztán apa is haragudott, hogy úgy megtépem a babérjait. (Abból a koszorúból való, a mit a dalárdától kapott három éve a hangversenyen. Tudja, a melyik ott függött a vendégszobában az ágy fölött.)

De apát már nem illeti a babér, mert elveszítette a hangját. Nem tud többet énekelni, csak dörmöggni.

Koszorú nem való most másnak, mint a mi

Zoltánunknak, a ki megtette az első lépést a dicsőség felé.

Mert ne hagyje ám, hogy az ilyen tudatlan vidéki kis lány nem veszi mindenki észre a nagy ujságot.

Megsúgta a szivem régen, hogy hamar megérjük ezt a dicsőséget.

Excelsior, Zoltán, excelsior!

Már szinte látom, hogyan lesz magából nagy, hires író. Még a kalendáriumok is tele lesznek az arcuképével. A férfiak mind magáról beszélnek, az asszonyok szerelmesek lesznek a mi Zoltánunkba.

Fényes, kényes úri dámák kérnek arcuképet meg hajfüröt magától (hallja, megharagszom ám, ha ád nekik!) és fiatal lányok ábrándoznak az ő kedves írójukról.

Akárhová megyek, majd evvel fogadnak:

— Olvasta, mit írt megint a hires Szeghy Zoltán? Milyen nagy ember! Milyen kitünenőn tud irni!

És én azt felelem rá:

— Óh igen, de lapdázni még jobban tudott. Meg bokrétát kötni páfrányból, százsorszépből, vadrezedából. Azok voltak csak szép bokréták!

Emlékszik még rá, Zoltán?

Istenem, milyen büszke leszek én magára úgy két-három év mulva. Vagy... lehetek még büszke magára? Nem fog elfeledkezni egészen erről az ostoba kis falusi libáról, a maga Jolánkájáról? Persze, ott fenn Pesten más társasága akad, jobb is, szébb is, okosabb is...

(Apa a vállamon keresztül belenézett a levelembe és összeszidott, a mért ilyeneket irok. Azt mondja, nem jó az ördögöt a falra festeni. Jól van. Az ördögöt ugyan most már nem fogom levakarni a falról, mert ki nem állhatom, ha tör léssel van tele a levelem, hanem azért az utóbbi két sort ünnepélyesen visszavonom.)

Aztán mondja csak Zoltán, milyen az a szerkesztő, aki nekünk olyan szép húsvéti ajándékot szerzett? Hosszú-e vagy alacsony? Szőke-e vagy bánya? Pápaszemet hord-e vagy czvikkert? Nem racscol? Mert az itteni új közhagyűző, aki egy hónap óta a mi kis vidéki lapunkat szerkeszti, csodálatos módon racscol és erre nagyon büszke. Vagy ez nem tartozik föltétlenül a szerkesztéshez?

Mondjon el, irjon meg minden, lássa, milyen kíváncsi vagyok.

Ha akarja, én meg beszámolok arról, hogy minálunk hogy fogadták a maga dicsőségét.

Kezdem magunkon. Hamar végezhetek. Édes

mama sirt örömében, apa meg egész este azt mondogatta:

— Derék gyerek, derék gyerek!

Tudja, hogy apa így szokott tenni; egy mondatot elhajtogat félnap is.

Én sirni akartam, aztán — nevetés lett belőle. Aztán, mikor örömömben legjobban kaczagtam, egyszerre csak nedves lett a szemem. Régen ugráltam annyit, mint aznap este. Apa azt mondta, hogy újra a régi pajkos gyerek vagyok, a kit egy kis veréssel kellene ránczba szedni.

Akkor aztán kiszaladtam a konyhába. Fölolvastam Sárinak a maga czikkét. A haszontalan majd hogy el nem aludt mellette. Ezt sohasem bocsátom meg neki.

Hanem azért ő is dicsérte, hogy szép volt.

Mikor már mindenki látta, kivágtam az ujságból, összehajtoggattam és eltettem. Ne kérdezze, hogy hová. Azt akarom, hogy mindig a szivemen legyen.

A városban mindenki hamar megtudta, hogy maga czikket írt.

Az új szerkesztő mondta is mindenjárt:

— Áh, érrhdekes! Csak ipárrhködjék a fiú, mi majd párrhtját fogjuk!

Szerettem volna a szemébe mondani:

— Te csacsi, az én Zoltánom (úgy-e az enyim?) nem szorul a te pártolásodra soha.

A maga volt görög tanára nagyon megharagu-dott. Ki nem állhatja az ujságírókat. Azt mondta:

— Szerettem azt a gyereket. Most már semmi közöm hozzá; eladta a lelkét az ördögnek. Ha nincs egyéb dolga, csinált volna az ujjaiból motollát, aztán forgatta volna egyszer jobbra, egyszer meg balra: az is érdekesebb meg hasznosabb szórakozás, mint ujságokba irni.

A polgármester, aki szintén nagyon jó véleménnyel van az ujságírókról, így szólt:

— Hát ez is elzüllött! Én nem értem, ennek a városnak a gyerekeiből sohase lesz semmi. A melyik Pestre kerül, annak már vége.

Hanem a lányok, azok minden büszkék a maga munkájára. Az udvarlóik közt egy sincs, aki irni tudna; irigylük magát tőlem.

Bizony még féltékeny leszek, olyan nagy a népszerűsége már most is köztük.

Még a büszke Pintér Emmi, képzelje, még a Pintér Emmi is azt mondta:

— Halljátok lányok, én egész máskép bántam volna evvel a Zoltánnal, ha tudom, hogy ilyen okos fiú.

Lám, már a második levélpapiron irok és még

mindig nem fogytam ki a dicséretekből. Még el-bizza magát idő előtt.

Pedig azt nem szeretném. Olyan kedvesnek, egyszerűnek akarom látni, a milyen volt akkor, mikor elbúcsúzott tőlünk.

Úgy-e nem változott meg azóta, nem is fog soha?

Csak úgy érdemli meg az én leveleimet.

Ilyen hosszút azonban semmiképen nem érde-mel; azért nem is kényeztetem tovább.

Apa öleli, mama csókolja, én... Én még egy-szer gratulálok, Zoltán, a diacsóségehez; különben pedig maradok az, aki voltam magának.

Érti: az, aki voltam!

Pá

Jolánka

U. i. Aztán írjon ám sokat, sokat. Különösen az *Excelsiorról*, meg a szerkesztőjéről. Igazán nem racscsol?

J.

VI.

MÉG NEM!

A fiúknak ma este különös jó kedvük volt. Ott táboroztak a Hédervári uram bormérésében, ahol ugyan nem volt mindig tiszta abrosz, se frakkos pinczér, de legalább tiszta bort kaptak és egy barátságos kis szobát, ahol kedvükre mulatohatnak.

A csaposlegény közéjük nem ereszttet senkit, ismeretlen. Csupa összevaló ember, jó czimborák; bohémtermészetű valamennyi.

Éjjeli munka után (néha munka közben is) itt gyülekeztek. Szapulták a világot, nagyokat nevettek egy-egy vastagabb tréfán, csipkedték egymást, szemébe kaczagtak annak, a kit elfogott az érzékenység és meg talált neheztelni minden apró

boszantásért. Olykor-olykor, de csak ha nagy ok volt rá, komolyabb hangba is átcsapott a beszélgetés. Elmondták a terveiket, belekapaszkodtak valami felszínen úszó kérdésbe, azon aztán elvitatkoztak órákig. A politika is szóba jött és mindegyik erősen védelmezte azt az álláspontot, a mit a lapja képvisel. Hédervári, a magyaros arcú korcsmáros, aki szivesen elpoharazgatott velük, imulatott is eleget azon, ha egy erősen függetlenségi érzelmű, kuruczgyerek kormánypárti laphoz jutott és eleinte nagy búsan, némán hallgatta végig a vitatkozást, aztán már hébe-korba megkoczkáztatott egy helyeslő észrevételt a kormány politikája mellett, később meg olyan tüzzel védelmezte, mintha egész életében az lett volna a kenyere.

— Haja, minden rosszat megszokik az ember, mondogatta a korcsmáros filozófus arczzal.

Ma este Bányi Gézának az új könyvéről volt szó. Egy fiatal ember, aki nagyon jól született (könyvárús és kiadó volt az apja s nagy tekintélyű kritikus a nagybátyja) s lírai verseket írt. Hamar talált lapot, a melyik befogadta a maga külön csillagai közé. minden második-harmadik héten ott állt a lap előn a verse; a negyedévi előfizetési felhívásokból egyszer se maradt ki a

neve. Az első könyvét, a mit még gyerekfővel adott ki, nagy dicsérettel emlegették; a másodikat hónapokkal előbb hirdették s fejébe verték a közönségnek, hogy semmit sem ér a könyvtára, ha ezt a kötetet elmulasztja megserezni.

Persze az illesmit előbb-utóbb is elhiszi legtöbb ember, különösen, ha azok a versek olyan tetszősek és ügyesek, mint a Bányi Géza munkái. Sokkal lustábbak vagyunk, hogysem hosszasan kutatnók, hogy csakugyan francia könyak-e az, a mit a vinyetta annak hirdet. Csak ne legyen az ihatatlanságig rossz és mi szivesen elhiszszük, még büszkélkedünk is vele.

Éppen azért Bányi Gézának is sok bámulója akadt ebben a társaságban. Úgy beszéltek róla, mint valami ritka tehetségről, a kit irigynelni szabad, de föltétlenül dicsérni kell.

Egy-két vastagnyakú fiú erősen opponált.

— Felfújt buborék az egész ember. Dicséríték, mert nem meríték szidni. Pedig nincs benne semmi rendkívüli. Banális, szószaporító, hazug versek azok. A rímei jók, meg a jambusai folynak szépen. Azokkal veszteget meg.

Az ellenvéleményt persze lehurrogták s a többég egyik szószólója gyöngéd czélzásokat tett holmi fiatal verselőkre, a kik irigykednek Bányira,

a sikerei miatt. A czélzást hárman is magukra vették; az volna csodálni való, hogy ha fiatal zsurnaliszták gyűlékezetében nem akadna legalább három lírai poéta.

A legnagyobb zajban, lármában nyitotta rájuk az ajtót Szeghy Zoltán.

— Áh, a reformátor! Ez dönti majd el, kinek van igaza. Zoltán a mi orákulumunk.

— Mindjárt, mindjárt, csak addig várjatok, mig egy kicsit kifujom magamat. Sokat dolgoztam.

— A reformtervezeden?

— Ném. Azok ki vannak dolgozva; éppen csak hogy elő kell állnom velük.

— Szép, szép. De hát halljuk előbb a véleményedet, nagy reformátor, egy dogmatikus kérdésben. Mit tartasz te a Bányi Géza verseiről?

— Semmit se érnek.

A kisebbség felujjonganott örömeiben; a többiek körül fogták és vallatóra vették: mondja meg legalább, mi rosszat talál rajtuk.

És Zoltán elmondta. Belekeverte az ő elméletét, meg a terveit is; az ilyen emberek ellen kellene föllépní, a kik a rokonságuk, meg a csengő rímeik révén irodalmi nevet vindikálnak maguknak.

Beszédközben egészen tűzbe jött. Kifakadt minden ellen, a mi az ő elfogult szemében vissza-

éleznek tetszett; végén már a hangját is egyre kiemelte s az asztalra nagyokat csapva, szinte kialtva fejezte be:

— Egyszer már igazán meg kellene inditan az írtóháborút az ilyen népség ellen.

Megmosolyogták a hevességét, de azért félíg-meddig mind igazat adott neki.

— Aztán meg is mernéd ezt irni?

— Meg, akárhol.

— A neved alatt?

— A nevem alatt is, ha úgy akarjátok.

— Az az ember provokál.

— Hát megverekszem vele.

Az egyik hallgató czimbora (óh, az ügyetlen) hirtelen közbeszól:

— Apropos, Zoltán, mig el nem felejtem. Beszéltem az öreg Gergelylyel. Tisztel, azt üzeni, hogy itt volna az ideje munkához kezdened.

— Micsoda munkához?

— Azt Zoltán jobban tudhatja. Én is kérdeztem az öregtől, de nem szolt semmit, csak ravaraszul pislogott a szemével.

Szeghy Zoltánnak ez az üzenet még jobban a fejébe hajtotta a vért.

— Adjatok papirt, tollat. Megírom a bírálatot

Bándyról most mindenjárt. A holnaputáni lapban benne lehet.

Körülállták, nögatták, ha egy kicsit meglustult a keze. A mint az első oldallal elkészült, elkapta előle. Kézről-kézre járt, mindegyik el akarta olvasni.

— Nagyon paprikásan irtad.

— Nem csoda. Ilyen hős reformátor, mint Zoltán, csak nem ir szalónba való hangon.

— Keztyűs ujjakkal nem lehet akkorát ütni, mint ököltre fogott pusztá kézzel.

— Bányi Géza ezért biztosan lekaszabolja szegény Zoltánt.

— Ne bántsd. Más reformátor is meghalt már a máglyán.

Mikor befejezte, diadalmas arczzal tekintett körül. A harcziás kedv akkorra már megcsappant körülötte ; néhányan biztatták, gratuláltak neki a munkájához, de a többi már csitítgatta.

— Nem tanácsolom, hogy kiadd.

— Nem félek senkitől.

— Pedig sokat ártász magadnak. Elnémitanak, levernek.

— Fölkelek újra.

— Ha tudsz.

— Én ne tudnék! Azért is, most mindenjárt fölviszem a nyomdába.

De ezt már csak daczból mondta, meg azért, hogy rá ne fogják, hogy megszeppent.

Mikor búcsúzott, ketten is utána kiáltottak. Az egyik a kocsmáros, aki félte a vendégét minden bajtól:

— Aztán vigyázzon, hogy az a Bányi semmi kárta ne tehessen a tekintetes úrban.

A másik a hirvívő volt:

— El ne feledd, Zoltán, a Gergely izenetét. Én áadtam.

Mind a kettő olyan mondás, a min csakugyan elgondolkozhatott.

Hát Gergely még számon tartja az ő igéretét! S mert a nevét sok helyütt látja forogni, mert tudja róla, hogy van már tere a munkához, azt hiszi, itt az ideje a föllépéseknek.

Igazán, meg kellene már tenni. S íme, itt van a legjobb alkalm: a Bányi Géza könyve. Dicsérík mindenfelé, duskálkodnak a magasztaló frázisok: micsoda feltünést lehetne kelteni most sokban: egy erős, határozott hangú ellenvéleménnyel. Elolvasná mindenki és talán igazat is adna neki mindenki.

De ha nem úgy lesz?

Hogy is mondta a Hédervári: vigyázzon, hogy az a Bányi semmi kárta ne tehessen benne.

Pedig, ha úgy akarja, még tönkre is teheti. Megtámadhatja a lapokban, ellene uszithatja azt a sok bámulóját, a kiket eddig összetoborzott. Megszólaltathatja a félelmes kritikust, nagybátyját is s ha úgy tetszik neki, az apja révén becsukthatja előtte minden kiadó ajtaját.

Keresett szofizmákat, a mivel megnyugtassa magát. Az hatalmas ember, ő még gyöngé. Nemcsak kész veszedelem, hanem csupa nevetség is, ha ő, a maga vezna karjaival birokra hívja azt a növendék-óriást. Egy szánalmas don Quijote, aki nekimegy a szélmalomnak. (Óh, milyen pompás hasonlatok jutnak ilyenkor az ember eszébe!)

Nem, bükni még nem akar, nevetségesse lenni még kevésbé. De az elvek, az igéret, a mit Gergelynek tett s a mit magában százszor is ismételt? . . .

Körborlásai közben a Dunapartra jutott. A kezében ott morzsolta a kéziratot. Már egészen összegyűrődött; szedő szeme kell ahhoz, hogy el lehessen olvasni.

És Zoltán tünödött egyre. Maga elé képzette a czinikus vén poétát és vitatkozni kezdett vele. A poétával azt mondatta, hogy ki kell adni a

czikket: így kivánja az igazság. Sőt maga azt felelte rá, hogy nem lehet kiadni: azt tanácsolja a józan okosság.

S nagyon megörült, mikor észrevette, hogy a poéta argumentumai egyre gyengülnek, minden fogynak; az ő érvelésébe pedig, legalább azt hitte, minden több logikus, megczáfolhatatlan ok kerül. Még nem szabad támadni, még nem.

Lement a lépcsőkön; egy lépésnincsre volt csak a csillgó, csobogó folyóvíztől. A szókimondó öreget egészen elhallgattatta már magában; szerte tépte ezer darabra a kéziratát és bedobta a vizbe.

S mikor az a sok papirszelet ott úszott lefelé, még akkor is csitítgatta magát az utolsó argumentumával:

— Még nem szabad, még nem ...

VII.

KEZDŐDIK A REFORMÁCIÓ

Szeghy Zoltán újabban meg van elégedve mázával. A sorsával nem, mert azt hiszi, hogy még minden nagyon keveset ért el és úgy gondolja, hogy az ő erős tehetségének még nagyon kicsi az a tér, a mit kiszabtak elője.

Hanem mégis, maga is belátja, kétségeesnincs oka. Bárhogy agyarkodnak is, utat kellett nyitni neki. Ma meghallgatják a szavát itt is, ott is; akad olyan is, aki fél tőle és hizelkedve keresi a kedvét. Persze csak a kisebbek; de hiszen eljő még az az idő is, mikor a nagyobbak is meghajolnak előtte. Ha nem, hát megtörök a derekuk.

Óh, nem lehet ellenállni az eszmének, ha egy-

szer megindult a hódító útjára. És a reformátort hogy is lehetne feltartóztatni, mikor előre viszi minden jó törekvés és annyi büszke, hódító gondolat!

Lám, milyen jó, hogy ide szerződött ehhez a kis laphoz. *Haladjunk* a címé, szimbolikus ez is, mint az *Excelsior*. Itt vetette meg a lábat először; az első sikerei ehhez fűzik. Igen, sikerekről is beszélhet. Csak nem is olyan régen volt, hogy egy goromba czikkelyben megtámadta a leghatalmasabb kiadó-czágot. Szemére hánnya, hogy nem fogja fel az igazi hivatását; kiad minden tücsköt-bogarat, csak olyan ember irta légyen, aki jó ismerőse, uszállyhordozója és hidegen elzárkózik minden jóavaló munka elől, ha a szerzője ismeretlen, vagy a másik párthoz tartozik.

Érdekes volt ennek a támadásnak a története. Mikor az első czikket megírta, a kiadó oda küldte egy bizalmas emberét és megkérdezte tőle, hogy mit kíván a további hallgatás fejében.

Zoltán ma is büszke arra az önérzetes feleletre, a mit a kérdezőnek a szemébe vágott:

— Az én tollam nem eladó portéka; nem tudják annak az árát maguk megadni. Küzdök az igazságért, érdek nélkül, önzetlenül. Rámtörhet-

nek, eltiporhatnak, de az elveimból egy szemernyit sem engedek. Megértette?

Aztán azon melegében megírta a második czikket. Még haragosabb, még csipősebb volt, mint az első. S mert semmi válasz nem érkezett rá, belefogott a harmadikba, negyedikbe is. Elszánta magát rá, hogy rendszeres, könyörtelen vadászatot indít ellenük. Menjen a harcz körömszakadáig; vagy ő bukik el, vagy azok, de kompromisszumról szó sem lehet.

Már az ötödik támadó czikkelyen gondolkozott, mikor megint levelet kap a kiadótól. Pár rövid sor volt az egész, egy szóval sem emlékezve meg arról a veszekedésről, a mi köztük folyik. A czég vezetője udvarias levélben adta tudtára, hogy az idei piaczra jó magyar könyveket szándékozik kibocsátani s mert Szeghy Zoltánt úgy ismeri, mint a mai gárda egyik legtalentumosabb tagját, nagyon kéri, adjon ő is egy kötetre való novellát. Szerény előlegül íme, itt megyen egy százas bankjegy. Nagyobb hitelesség okáért rajta volt a levélen a czég pecsétje is, azzal az ismeretes jeljével: *Majora canamus*.

Zoltán büszke és diadalmas arczszal olvasta el a levelet. Hollá, hiszen az övé a győzelem! Beadta a derekát ez a nyakas ember is. Azt követelte

tőle, hogy nyisson utat az ismeretlen tehetségeknek is: annál nagyobb a diadal, hogy éppen ő rajta kezdi meg a javulást. Csakhogy megmutassa, mennyire igaz szándéka van jobb útra térti, meghódol a legnagyobb ellenség előtt.

Nem, ezt az embert kár volna tovább is bán-tani. Igazságtalanság, kegyetlenség volna. S miközben ezeket elgondolja, összemorzsolja a megkezdett czikket s félreveti. Pár sort ír csak helyette, néhány dicsérő szót, a miben elmondja, hogy immár végét veti a meddő ellenségeskedésnek s elégtételel látja a biztató javulást.

Szeghy Zoltánnak különben nem volt oka panasz-kodni a kiadó fösvénysége ellen. A munkáját jó megfizették, a könyvét nagyhangú reklámokban hirdették jó előre.

A vén poéta, Gergely Miklós, mikor hírét vette a kibékülésnek, keserűen fölkaczagott:

— Nagyon jól indul, igazán nagyon jól indul. Könyvet írt s mert a kiadó nem akar kötélnek álni, addig agyarkodik ellene, hogy végre is nem sajnálják a költséget, ily módon elhallgattatni. A hajdani reformátorok nem voltak ilyen ügyesek. Ez többet ér valamennyinél, mert élelmesebb.

Nincs tudomásom a felől, hogy Szeghy Zoltánnak fülébe jutott-e az öreg dörmögése. Külön-

ben, akár meghallotta, akár nem, nem sok ügyet vetett rá. Az útjaik régen elváltak. Zoltán már röstelni kezdte, hogy valamikor szóba állt ezzel az elzüllött emberrel s ha olykor szóba hozták előtte a régi barátságukat, igyekezett letagadni.

— No igen, el kezdtem vele egyszer diskurálni, mert azt hittem, hogy észre lehet tériteni az öreget. Hanem aztán abbahagytam. Harap és piszkolódik az az ember mindenfelé. Nem a megrontott irodalmat siratja, hanem azt, hogy az ő izetlen ostobaságai előtt nem hajtunk fejet és nem kiáltjuk ki a legnagyobb emberünknek. Pedig a legkisebbek közül való.

— De mégis, valamikor nagyon egyformán gondolkoztatók?

— Soha. Csak úgy látszott. Az én elkeseredésem csupa idealizmús, csupa jó törekvés volt. Az eszményeimet most rendre mind beváltom. Én következetes maradtam mindvégig a nemes törekvésben. Ő következetes a gorombáságaiban, az önző czéljaiban, a miknek, remélem, soha se látja meg a diadalát. Ez a különbség kettőnk között.

Szerencsére az ilyen beszélgetések is egyre ritkultak. Zoltánnak újabban nem igen vetették szemére a multját. Jó tapintattal előre megérezték

ennek az embernek az emelkedő futását és minden többen csatlakoztak a kíséretébe.

A könyvének már ritka sikere volt.

Barátok itt is, barátok ott is; egy értelemmel mondta ki róla, hogy az új Magyarország legérősebb tehetségével van dolgunk. Ezt a hizelgő jelzőt ugyan nem Zoltánnak osztották ki először, de hiszen az nem sokat változtat a dolgon. Elvégre megkapta ő is s eredménynek ez is elég.

Az érzelgős dolgaira kimondták, hogy az merő poézis; a durvaságait elkeresztezték mélyrelátó realizmusnak. Óh, lehetetlen meg nem dicsérni egy könyvet, ha úgy akarjuk.

A kedves közönség hamar elkapkodta Zoltán novelláit. Úgy vágyakozik szegény publikum egy kedvére való író után, hogy mindenki bizakodni kezd, ha valakit nagy hangon felfedeznek előtte.

Jolánka is megvette az ő lovagja könyvét. Eleinte reménykedett, hogy megkapja Zoltántól magától. Bizonyosan azért nem írt oly régóta, mert a könyvét is el akarja küldeni. Hogy aztán jó soká nem érkezett se levél, se könyv, megvette ő maga.

Levelet is írt utána, rajongót, biztatót, mint a minden a régi volt. Hanem ezt már csakugyan nem volna érdemes lenyomtatni. Zoltán se sokat

törődött vele; végigfutott egyszer az apró, finom betükön, aztán egykedvűen félretette. Minek törjük magunkat mi érte?

A hogy az első siker meg volt, Zoltán már azon gondolkozott, hogy elérje hamarjában a másodikat is.

A kollégák magasztaló soraival nem érte be. Az se nagyon hizelgett neki, ha hirét vette, hogy a vidéken itt is, ott is mennyire rajonganak a munkáiért.

Valami kézzelfoghatóbb, zajosabb, tetszetősebb elismérés kellett volna neki. Olyan, hogy dicsősége, ha csak muló időre is, elhomályositson és elfeledtessen minden mást. Lehet az percznyi láz, elfutó mámor is; de láz és mámor legyen, a mikor az ő nevét kiáltja mindenki és neki tapsol minden ember.

Igen, tapsra vágyott. Megirigyelte az utcai szónokoktól, megirigyelte a czirkusz bohócztól. Lám, ezek megkapják s ő neki nem jut ki belőle.

Ugyan hol érhetné el ő is ezt a zajos külső sikert. Persze, persze, sehol egyebütt, csak a szinpadon.

Ei is kezdett egy vígjátékot irni. Megfordítva

csinálta, mint a hogy rendesen szokás. Ahhoz az ötletéhez, hogy ő meghódítja a szinpadot, keresett drámai tárgyat.

Fényes volt, új és megkapó az eszme; legalább Zoltán így beszélte azoknak, a kik minden tervének osztályosai voltak.

S mert az első ötlet mindig gyors munkára hajszolta, soká dolgozni, javítatni azonban sohase volt türelme, két hét mulva a kész darab már ott feküdt a szini direktor asztalán.

Az kedvvel forgatta a munkát. Nem tartott ugyan sokat Szeghy Zoltán tehetségéről, talált is minden tettében egy kis stréber ízt, de elvégre divatos ember, a közönségnek kedvére való s hátha éppen ez a munkája sikerült is?

Azzal az erős elhatározással vette a kezébe Zoltán darabját, hogy ha csak lehet, elő fogja adatni és azzal a kényszerű ítélettel tette le, hogy bizony minden jóakarat hiába való: a nagy reformátor nem tud szindarabot irni.

Meg is írta neki azonnal udvarias, mentegetőző levélben; nem akart harczba szállni vele, hát igyekezett, hogy minél gyöngédebb és finomabb formában adja tüdtul a visszaütésitást.

Zoltán elképedt, mikor a levelet olvasta. Egy hideg zuhany az ő dicsőségtől mámoros fejére.

Azt hitte, nyitva áll az útja már mindenfelé; szinte képtelen gondolatnak tetszett előtte, hogy még mindig meg merík állitani győzelmes futásban.

Ah persze, más ember megél a színházról, előadják minden télen egy darabját, csak őt nem akarják beereszteni a választottak közé!

Hát még mindig uralkodnak a klikkek, még itt is úr a pajtásokodás?

Igen, szükségük van ezeknek is egy ostorra, a mivel kiverjük belőlük a kereskedő szellemet. Eddig soha se törődött a színház dolgaival, most egyszerre eszébe ötlött, hogy reformátorra vár az is. Reformátorra, a ki síkra szálljon a szűkkeblűen elüldözött, durván elnyomott igazi tehetségek érdekében, a ki visszaállitsa az irodalom és jó izlés ledöntött trónusát és elriaszza a fölötté marakodó üzletembereket.

Leült és nagy mohón dolgozni kezdett.

— Mit írsz? — kérdezi a szerkesztője.

— Egy régi tervemet váltom be. Gyerekkorom óta bántott az a sok visszaélés, a mit valamennyi színházunknál egymásra halmoznak. Azóta még többet tapasztaltam; itt az ideje, hogy a mi keseűség felgyült bennem, azt kiöntsem valahára.

— De hogy jutott eszedbe éppen ma belekezdeni. Megbántottak talán? A darabod...?

— A darabomat (Zoltán elfelejtett elpirulni a füllentésért) még jókor visszavontam. S hogy megbántottak-e? Hát olyan embernek néztek engem, aki egy bántalomért, csupa személyes boszúból mindenjárt támadni, vagdalkozni kezd? Összetörném ezt a tollat, ha csak egyszer is priváterdek vezetné. Személyes torzsalkodásokba, pajtászkodó kottériákba nem keveredem soha. Én az eszmét szolriákba nem követem soha. Én az eszmét szolriákba nem keveredem soha.

A szerkesztő, aki nagy bámulója volt Zoltánnak, csodálkozó örömmel szólt oda a többiekhez:

— Nagyszerű ember, igazán páratlan!

Aztán csönd lett. Suttogni is alig mertek s a kinek a másik szobában akadt dolga, lábujjhelyen, óvatosan ment végig a termen. Vigyázottak, hogy a papír ne csörögjön, az olló ne nyikorogjon. Az ablakon a szélrózsát egy tollszárral megakadályozták a forgásában: micsoda ostoba zajt csapnáltak a különben. Idegesen néztek össze, ha ott lenn az utcaon valami terhes székér hosszan, bántóan nyikorgott, vagy ha büszke ural fogat kényes lovai a kelleténél jobban csapkozták patájukkal a gránit-

kövezetet. Hallatlan, már megint lárma, megint zajongás.

Pedig csöndnek kellene lenni, nyugalmas, mély csöndnek, hogy a nagy reformátor háborítlanul, kedvére dolgozhassék.

Még a szomszéd szobában is, a miknek a neszét pedig a nehéz ajtófüggöny felfogja, elnémult a vígág és a lárma és suttogva járt szájról-szájra az érdekes hír :

— A nagy reformátor dolgozik! Inkább visszavonta a darabját, lemondott a dicsőségről, csak hogy szabadon kikelhessen mind a csúf visszaélések ellen. Csend, csend, a nagy reformátor dolgozik!

Egyik naivabb fiú nem állhatta meg, hogy megne nézze. Odalopázott csendben az ajtóhoz és óvatosan, nesztelelnél lebbentette félre egy perczre a függönyt.

S a mint félénk áhitattal nézi azt a papirja felé Hajló, bozontos fejet, úgy tetszik neki (vagy talán csak a szeme káprázik), mintha glória venné körül a homlokát. Igen, igen, az eszmének, az önzetlen küzdelemnek a glóriája az.

Óh, a nagy reformátor.

VIII.

SZÖVETKEZÉS

Másnap Zoltán azzal a jóleső öntudattal kelt fel, hogy megint egy nagy lépéssel előbbre jutott tövises reformátori útján. Kedvencz ötlete volt, hogy tövisesnek mondja az útját és minél többször panaszkodjék a sok ármánykodó ellenségre, a kik megkeserítik az életét. De — a saját szavait idézem — ez nem rettent vissza, sőt mindegyire ösztökél, hogy az igazság útján maradjak tovább is.

Indulna éppen a városba, hogy az utczán, a kávéházakban ellesse a hangulatot. Bizonyára sokan fognak gratulálni a czikkéhez; óh milyen szerény és mégis önérzetes ábrázattal szokta megköszönni az ilyen gratulációkat! És akad talán hírvivő arról is, hogy milyen képpel fogadták a színháznál a támadásait. Erre igazán kiváncsi.

Kalapját, botját veszi már, mikor bekopogtat hozzá egy csinos szobalány. (Egyszer szerepel csak a regényben, miért ne tennők meg csinosnak?)

Hamiskás mosolygással ad át egy levelet. Kelemen Tamásné írta, az *Excelsior* szerkesztőjének a felesége, egy sokat emlegetett és sokat magasztalt színházi csillag. Pár sort írt: ma estére theára és barátságos beszélgetésre hívja meg Szeghy Zoltánt.

— Jól van, ott leszek, — mondja tettetett közönynel s aztán ott hagyja a csinos postást.

Pedig az arcza akármilyen hideg volt, diadalmas örööm futotta át az egész embert. Ez a híres szép asszony invitálja meg őt, aki még csak be se mutatkozott neki. Megtehette volna, de a férj-jel, Kelemen Tamással, az ő első párfogójával azóta csúnyául összeveszett s most haragot tart az egész familiával. A tégnapi czikkben volt egy-két gorombáság ellene is; bizonyosan arra lesz ez a válasz.

Elmegy, hogyné menne el.

Kelemennét egyedül találta otthon. A fogadtatásnál ott szerepelt minden kellék, a mi ilyenkor már elengedhetetlen. Kicsiny, kedves szoba (nevezzük nagyobb hűség kedveért budoárnak), a minek a homályával csak egy rózsaszínű lámpa viaskodik,

csipke-pongyola (igéző és izgató egyszerre) s egy mosolygó kedvű szép asszony, a ki előzékenyen siet a jövevény élébe. Hallott már többször és többet Zoltánról; tudta, milyen hangból kell kezdenie.

— Köszönöm, hogy eljött. Üdvözölni akartam a mai szép czikkéért.

— Óh, nagyságos asszonyom, éppen öntől nem érdemlek meg ezt az üdvözlést.

— Ellenkezőleg. A mit én tudok, érezek, de kimondanom nem lehet és nem is szabad, azt mondta ön el szépen, merészen. Nem fél, hogy kihívta vele annyi ember haragját?

— Avval le kellett számlonnom. De mikor elvekről van szó, nem riadhatok vissza csak azért, mert féltem a bőrömet.

— Igaza van. Ez nagyon szép vonás önbén. Ezért csak becsülni tudom.

Az asszony elismeréseiül a kezét nyújtotta neki. Zoltán olyan hévvel csókolta meg, hogy mindenki kiérzett: ezt az embert az első udvarias szó lefegyverezte.

Hiszen akkor tüstént a dologra lehet térti.

— De lássa, egy-két szaván mégis fönnakadtam. Ön azt mondja, hogy a színházban nagyon sokat énekelnek. A vigjátékot elnyomja a vaude-

ville. Én azt hiszem, hogy nem untathatjuk a közönséget rossz vigjátékkal, mikor úgy szereti a jó vaudevilleket. Asszony-okoskodás, de talán közel járok az igazsághoz. No mondja, hogy úgy van.

Zoltán ráhagyta, hogy úgy van.

— S aztán, hogy magamról is beszéljek, nekem támad, a miért többet adnak a szavamra a színháznál, mint bárki máséra, a miért a közönség legjobban szeret, a miért én kapom a legtöbb szerepet. Ebben meglehetős igazságtalan. Hiszen tehetek én róla, hogy minden igy van, Tiltsam meg a közönségnek, hogy ne tapsoljon? Tanácsot adjak, ha hozzá fordulnak s egyúttal hagyjam is meg, hogy ne merjék megfogadni a szavamat? Visszautasitsak szerepet, mikor kötelességem eljátszani s mikor szivesen is teszem, mert az a büszkeségem, az a kenyерem? Édes barátom, a maga támadása elég meggondolatlan volt. Beisméri, úgy-e?

— Zoltán most már több meggyőződéssel mondta rá, mint az előbb:

— Beismeri. Csakhogy . . .

— Kérem, mindenki végezzek. Ma reggel azt beszélték, hogy egy visszautasított darab az oka az ön heveskedésének. Nem tudom, adott-e be darabot vagy sem, de meg vagyok róla győződve, hogy

ilyen okok nem vezethették a tollát. Bizom feltétlenül az őszinteségében és a tiszta szándékaiban; éppen azért szeretném megnyerni a mi ügyünknek.

— De hiszen az nyílt zászlóhagyás lenne!

— Hát zászlóhagyás az, ha a tévedéseit belátja és igaz ösvényre tereli a megtévelkedett tollát? Hallgasson meg. Nem azt akarjuk, hogy holnap meg-hazudtolja, a mit ma írt; hanem alkalmat szeretnénk adni, hogy bepillantson a mi műhelyünkbe, meglássa, mennyire tévedett, mikor minket vágolt; aztán minden jó ügyben álljon a pártunkra. Persze csak minden jó ügyben. S ön így is fog tenni. Az az igazságszeretet, a mit hangoztatott, megköveteli, hogy úgy tegyen. Ugy-e megköveteli.

Zoltán nem tudott mit felelni hamarjában. Ez a beszéd olyan logikusnak tetszett előtte s ez az asszony olyan szépnek. Óh, ha minden ellenfélnek ilyen meggyőző fegyverei voltiának.

Kelemen Tamásné, aki sejtette már a biztos diadalt, most egész bizalmasan fordult felé.

— Én megmondom, mit kell magának tenni. Haragszik a léha vaudevillekre. Irjon jobbat. Elő fogják adni, biztosítom. Önnek is használ ez, ám bár tudom, hogy a maga hasznával és dicsőségeivel nem sokat törődik. De mit annál többre becsül, az elvei diadalra jutnak. A mire kényte-

lenségből rászorultunk, ön ki fogja küszöbölni a rossz darabokat. Tud ennél jobb módot ajánlani?

— Nem, nem tudok. Megírom a darabot; akár névtelenül is, csak azért, hogy a jó ügynek szolgáljak.

— Nem, azt senki se kívánja öntől, hogy névtelenül irja meg. Az ellen persze, hogy engem támadott, nem szólhatok semmit. Magam nem tehetek róla (hiszen ön is beismerte előbb), de nem is kérhetem, hogy hagyjon fel a haragjával. Tegyen úgy, a hogy jobbnak látja. Én eltűröm a támadásait, mert tudom, hogy ha félreismer is, de igaz szándékkel harczi ellenem. S az ön elvei szentebbek, mint az én szegényes érveim. Ha koczkáztatja is vele a legnagyobb érdekeimet, egész pályámat, tudom, hogy az igazság érdekében teszi.

Olyan pompásan eltalálta a rezignált hangot, hogy Zoltán igazán haragudott magára, a miért erről a derék, nemes (és mindenek fölött szép) asszonyról annyi gorombásagot írt össze tegnap.

— Nem, nem, azt ne higye. Belátom a tévedésemet és nem lesz nálam hivabb követője senki. Látom, még mindig haragszik. Hogyan kérjem, hogy bocsásson meg. Egy napon, egy óra alatt annyi rosszat követtem el ön ellen, hogy tán soha

se lesz elég időm levezekelni. Pedig akarom és megkeresem a módját.

A szép asszony már megint mosolygott:

— Hiszen tudja a módját. Én elfelejtem azt, a mit vétett ellenem, ha a barátságát kapom cserébe. Én is íme ajánlom a magamét; van kedve visszautasítani?

— Elfogadom, hódolattal, rajongással. Ha a bárátja lehetnék!

— Az lehet... még több is annál.

Zoltán vére gyúlni kezdett, de Kelemenné hamarjában másra fordította a beszédet:

— Olyan leszek, mint a barátok szoktak lenni; bizalmas a tolakodásig; ellátom jótanácsossal úgy, hogy torkig lesz vele. Kezdhetem?

— A bizalmaskodást, vagy a jótanácsokat?

— Egyelőre csak tanácsossal szolgálhatok. Én régóta figyelemmel kísérem a maga dolgait. Azt vettettem észre, hogy nem jó úton megyen. Csak passzióból gorombáskodik mindenivel, vagy az a czélja, hogy a törekvéseinek a sikerét is meglássa?

— Természetesen, azt akarom.

— Nos, akkor én önt nagyon rossz taktikusnak találom. Fejjel megy neki a falnak. Nyiltan, gorombán megtámad mindenkit. Valamennyi sorából

kilátszik a törekvés: azt akarom, hogy én legyek az úr és az én eszméim. Persze, hogy evvel egyenesen fölhívja az ellenségeit, hogy tartsanak össze és ne engedjék magát zöld ágra vergődni. Igy, édes barátom, soha se éri el a czéljait. Merő véletlenség volt, pusztta szerencse, hogy eddig is be nem verték a fejét. Nem igy kell munkához fogni, édesem. Rejtse el a czéljait; a hadi terveket nem szokás átküldeni a másik táborba szives betekintés végett. Férfőzzék közéjük hallgatagon s mikor már kiismerte a gyöngéiket, mikor már tudja, milyen pontról, melyik pillanatban törheti össze őket, akkor támadjon. Igy csak hiába fecsréli az erejét.

Zoltán gondolkodóba esett, aztán megpróbált még egy ellenvetést tenni.

— De hiszen ez nem volna egyenes eljárás! Ilyen kerülő utakon!

— Eh, persze, hogy nem egyenes eljárás. Az lesz az egyenes, ha ostobán hadakozik mindenfelé, elárulja legtitkosabb törekvésein is, hogy még jókor észrevegyék s idején elhallgattassák. Maga elbukik csúfosan, nevetségesen, a nagy reformátorból élczlapi alak lesz, az elvein pedig egy szemernyit se lendített. Még árt is vele az eszményének, mert azok a maga bukásából meglátják,

ha eddig nem tudták volna, hogy milyen hatalmasak s aztán örök időkre útját vágják minden jobb törekvésnek. Ártani akar az igazságnak vagy használni!

Zoltán páthoszszal válaszolt:

— Az egész életem az övé. Használni, csak használni.

— Akkor így kell tennie. Különben, ha úgy fél ettől az álarcztól, hát le is vetheti olykor. Ne csak a nagyok ellen védelmezze meg az igazságot; az apró emberek is sokat árthatnak neki. Azok a kicsiségek, a kikre ma még ügyet se vett senki. De holnapra megerősödhetnek, holnapután övék minden hatalom, ha kellő időben el nem riasztja őket valaki. Lássa, ezeket a kis gonosztevőket szabad husánggal üldözni. Még jobb is, ha így bánik velük; ezek nem érdemelnek kiméletet.

— Igaza van, igaza van, — mormogja Zoltán. — Köszönöm a tanácsait. Sokra megtanított; fölnyitotta a szememet. Most már tisztán látok, tudom, mit kell tennem. Irtóztam attól, hogy a másik táborba keveredjem. De a nagy czél kedvéért ettől se riadok vissza. Sok megalázkodást szenvedtem már az elveimért; ezen is végig kell mennem, csak hogy a diadalukat meglássam. Köszönöm, igazán köszönöm, hogy figyelmeztetett rá.

— Ugy-e, belátja mégis, — mosolygott Kelemenné. — Régen el akartam ezt önnék mondani, de persze a büszkesége visszatartotta attól, hogy hozzám jójjön. Elhatároztam, megteszem én az első lépést. Csak az alkalomra vártam; azt pedig megadta a mai czikkével.

— Ennek a czikknek köszönök minden, — mormogja Zoltán hálásan. — Az ön barátságát, a jóakaratát, ezeket a kedves tanácsokat, a miket rendre megfogadok majd. Tanácsban nagyon sokat adott; lesz ennyi részem a bizalmasságában is, ugy-e?

— Avval még várunk egy keveset. Hiszen alig ismerem önt. Egy órája, vagy tán még annyi sem. De majd csak megismerkedünk jobban is. Látogasson meg többször; mindig szivesen fogadom. A férjemet is itthon találja úgy két és három óra közt. Akkor ebédelünk.

A bucsúzó után mind a két fél meg volt elégedve a mai nap sikérével.

Kelemenné egy haragos ellenségből csinált engedelmes, alázatos hívőt. Tetszett neki, hogy ilyen könnyen lefegyverezte Zoltánt s hogy györgeségeiben úgy meg tudta fogni. Aztán örölt is, a miért ilyen hű emberre akadt. Ki tudja, mire nem viheti még ez a fiú? s az ő nagysága se olyan túlságos

szilárd, hogy el ne kelne neki ilyen támaszték. Ha ő emeli Zoltánt; lehet, hogy egyszer még rászorul annak a támogatására.

Szeghy Zoltán pedig, a kinek gondolataiban egész új világot gyűjtött ez az asszony, még az utczán is érezte a bucsúzó kézsoritás melegét. S egy percre elveit is elfeledtette az a gondolat, hogy mily édes, mi jó volna birni ezt az asszónyt. A férje ekkor és ekkor van otthon? Hiszen abból ki lehet olvasni azt is, mikor nincs otthon!

IX.

A PÁRBAJ

És úgy történt, a hogy Kelemenné akarta. Meg akart menteni, átalakítani egy embert a magaszámára; ki meri mondani, hogy nem sikerült?

Szeghy Zoltán alább hagyott a hevességgel és egész öntudatlanul úgy tett, mint a hogy Kelemen Tamás tanácsolta neki valamikor.

— Általánosságokban mindenjában moralisták vagyunk. Pattoghat, lármázhat, de embereket ne bántson.

Kelemen Tamás akkor még azt is hozzá tette, hogy ez nagyon ártatlan mulatság. Ártatlan, sőt hasznos is, tehette volna hozzá Zoltán. Mert hamar megérezte, hogy az új áramlat mennyire emeli őt magát is. Nemcsak külső sikerekben, de

abban, hogy mindenjárt jobban simulnak hozzá, egész más szemmel nézik, mint azelőtt.

Mikor még heveskedett, lépésről-lépésre tudott csak nagy nehezen teret foglalni s mikor megvetette a lábat, akkor is egyre hadakoznia kellett, hogy el ne lökjék. Érezte, hogy a könyvét csak azért dicsérik, mert még nem akarnak összevezeszní vele, vagy a másik fél már nem mer kellemetlenségeket mondani a szemébe. Most az a lappangó feszültség mintha elsimult volna. Óh, okos asszony, derék asszony ez a Kelemenné.

A hogy megigérte, írt is egy darabot, az asszony kedve szerint valót. Olyan szerepet, a milyet ő akart s mellé egy elmosódó, szintelen s mégis antipathikus alakot Kelemenné riválisa számára. Hogy az az est a kettőjük diadala legyen s egyben el is homályositsanak vele egy harmadikat.

Nem sikerült egészen a tervük, mert az a harmadik visszadobta a szerepet s mikor az igazgató (Kelemenné biztatására) újra meghagyta neki, hogy tanulja be, akkor a szerződését akarta összetépni. Végre is engedniök kellett s egy segédszinésnőnek adták oda a szerepet. Az nem törődött az antipathiával, még örült is, hogy egyszer nagyobb dolgot is kap, nem mindig azokat a tíz szavas szobalányokat.

A munka elég sikerült volt, Kelemen Tamásné meg éppen diadalra vitte. Zoltán elérte azt, a mire előbb vágyott s immár nem volt oka irigykedni se a néptribunokra, se a czirkuszibohóczra.

Szinte elmámorosodott a tapstól és kábultan tétovázva ment újra meg újra a lámpák elé, hogy megköszönje a tapsot.

Kelemenné ki is nevette:

— Ha én nem tartanám, még eldőlné a nagy izgatottságtól. Lássa, én hozzá vagyok már szokva.

S hogy megmutassa, mennyire megszokta, nevetve ment ki megint s kaczáran bőkolt az ő zsarnoka, a közönség előtt.

Ez a sikér még jobban összefűzte őket. Zoltán minden napos lett már Kelemennénél s nagyon jól megjegyezhette az első utasítást, mert a férfit még egyszer sem találta otthon.

Kelemen Tamás tudta, hogy a feleségének mi a legújabb hóbortja, de eleinte nem sok ügyet vetett rá. Azt hitte, olyan kedvtelése az asszonynak ez is, mint a többi. Kaczérkodik, bizalmaskodik, fogadja egyszer-kétszer magánál és gyönyörködik benne, ha az a férfi meghódolt: de pusztá hódolatnál nem engedi messzebb. Úgy ismerte a feleséget, hogy kaczér asszony; azoknál pedig

nincs sok szerencséje az ilyen könnyen lobbanó, könnyen hódoló uraknak.

Feleségével rég ideje feszült viszonyban volt, vagy inkább az ő vele; nem igen szokta és nem nagyon merte kérdezni, merre viszi az útja, hogyan fordul a kedve. Megszokta már különcségeit, belenyugodott szeszélyeibe és szó nélkül elnézte, hogy Zoltánnal most egyszerre olyan nagy barát-ságba keveredett az asszony.

Ám ha Kelemen Tamás végetlen férji türelme meg is nyugodott, annál többet beszéltek az érdekes viszonyról mások.

Lassan indult meg a beszéd, a hogy már szokás; az első jelekből, elejtett első pár szóból csak sejteni, következtetni lehet, de biztosat mondani még nem.

Eljött annak is az ideje. Zoltán olyan mohósággal kapott az asszony hajlandóságán és annyi hévvel, olyan kitartással követte a nyomdokát mindenütt, hogy azt lehetetlen volt észre nem venni. S Kelemen Tamásnénak tetszett, hiszelgett a gondolat, hogy íme, ezt az embert mindenki az ő szolgálatában látja. Hányan irigylik tőle! Hát hadd irigyeljék! Azért is megnyitotta ajtaját előtte mindenkor. S a hol csak fel lehetett tűnni az ud-

varlójával: az utczán, színházban, bálokon és hangversenyen magával hordozta egyaránt.

Tüntetve mutogatta a kedvesét, bizott benne, hogy neki megbocsátják ezt a kedvtelését is.

S a közönség, a mely morális felháborodásával annyiszor s oly nagy zajjal előáll, ezúttal csak ugyan elfeledkezett meghatóznak. A szép színésznek, mindenjük kedvencének elnézték, hogy ilyen nyíltan hadat üzen minden külső formának; hajlandók voltak megbocsátani az érdekes és népszerű fiatal írónak is.

Egyet szídtak csupán: a pipogya férjet. Ezt aztán ritka állhatatossággal és kifogyhatatlan türelmemmel szídták.

Kelemen Tamás jó sokára vette csak észre, hogy ellene fordult a hangulat. Kezdetben csak tréfa közt, alig sejthető czélzással emlegették előtte, hogy milyen furcsa szerepet játszik. S hogy ő durva közönyösséggel, nemtörődömséggel felelt minden csipkelődésre, lassacsán abba hagyták ezt is.

Hanem annál különösebb arczczal néztek rá, ha a társaságba tévedt. Íme egy ember, a kinek a becsületét minden nap arcuzlütik s a ki, úgy látszik, mosolyogva tartja oda minden nap az arcát

az ütlegek elő. Tulajdonképen lehet-e helye ennek az embernek a társaságban?

Nem, nem lehet. És kezdték értésére adni, hogy nem lehet. Hiszen annak nagyon egyszerű módja van. Nem veszszük észre véletlenül, ha köszön s mi elseledjük megbillenteni a kalapunkat. Nagyon el vagyunk mélyédve, mert még azt sem látjuk meg, mikor felénk nyújtja a kezét. Egyszerre nagyon hallók leszünk és csak a harmadik kérdésre halljuk meg, hogy mit akart. Kártyázni vele le nem ülhetünk, mert (óh Istenem, mennyi dolga akad az embernek néha!) egyszer itt van találkánk, másszor haza kell sietnünk a rengeteg végzni valónk miatt, harmadszor meg, ha más kibúvó nincsen, a szolga által hivatjuk ki magunkat.

Ezt már csakugyan észrevette Kelemen Tamás is s a kiknek a turbékolását eddig olyan irigylendő közönynyel nézte, most éktelen haragra gyúladt a felesége és Szeghy Zoltán ellen. Látta, hogy nines más menekvés, mint a mitől legjobban írtózik: a párbaj.

Meg kell verekednie ezzel a félíg-meddig gyerekemberrel, a kit valamikor ő kegyelt, ő protezsált s barátságos leereszkedéssel veregette vállát.

Különben azóta a fiú ázsiója fölszállt, az övé meg egyre sülyedt. Az *Excelsior* az utóbbi idők-

ben, különösen a tavalyi kormányválság óta nagyot vesztett a kelendőségből; a kiadó embert keresett, a kinek eladhassa, Kelemen Tamás előtt pedig kereken kijelentette, hogy ha a hanyatlás tovább is így tart, megköszöni a szerkesztő úr működését, de többet nem reflektál rá.

Az *Excelsior* válságán nem igen segít, de sok egyéb csorbát kiköszörülhet az a párbaj. Az ő régi nevét tán visszahozza s ha valamikor, most igazán szüksége lehet a régi névre. Egy függő, válságba sodort exisztenzia sorsát fordithatja jobbra vele. Akármint idegenkedett attól az ostobáságtól, hogy két ember kiálljon pisztolyjal egymás ellen, tudta nagyon jól, hogy a párbajnak manapság szappanszerepe van. S Kelemen Tamás szükségét érezte egy kis mosakodásnak.

Óh, hisz nem kell hozzá egyéb, csak egyszer ott találja Zoltánt a feleségénél. Azt pedig megérheti akár még ma is.

Bemegyen és hideg méltósággal, a hogy tervezte, áll Szeghy Zoltán elő:

— Uram, ezért még leszámolunk.

Ám Kelemen Tamás arcához minden egyéb illik, csak a hideg méltóság nem.

A felesége nem állhatta meg, hogy a szemébe ne nevessen.

— Tamás, ilyen ünnepélyesnek még sohase láttalak. Halljuk még egyszer, olyan szépen mondadtad!

Ez a csúfolódó hang kizökkentette Kelemen Tamást a hideg méltóságból. Durván akart visszavágni, de Zoltán, aki egyszerre nagy kedvet érezett, hogy igazában leszámoljon ezzel az emberrel, megelőzte:

— Tudom, hogy önnel elégtételel tartozom s azt meg is fogom adni. Úgyis régóta várom már, hogy mikor von felelősségre. Mondja meg a barátainak, hogy egész nap otthon vagyok.

El akart menni, de az asszony utána szökött:

— Maguk nem fognak megverekedni! Én nem engedem!

— Hagyja csak, az a mi dolgunk lesz.

S hogy még egyszer mutassa, milyen szivesen fogadja ezt a fordulatot, újra odaszólta Kelemen Tamásnak:

— Egész nap otthon vagyok.

Mig az előszobában szedelőzködött, hallhatta, hogy ott benn nagy vita indult meg. Hallotta azt is, hogy Kelemen Tamás hangja a csöndesebb s az asszony perlekedik hangosabban.

— Rettenetes ember! — mormogta magában Zoltán. — S mindjárt hozzájette:

— Rettenetes asszony!

S ez a két formula nagyon megtetszhetett neki, mert ezt susogta még az utcán is:

— Rettenetes ember, rettenetes asszony!

X.

KOMPROMISSZUM

Zoltán úgy tett, a hogy megigérte. Otthon volt egész nap s várta a Kelemen Tamás embereit.

Hogy az időt töltse, olvasni kezdett. Mindent, a mi a kezeügyébe akadt. A naplóját (a mit, dicséretére legyen mondva, még jókor abbahagyott), Jolánka leveleit, a mik közül egy csomó elszáradt virág esett ki. Nem hajolt le értük, hogy fölvegye; még boszankodott az ostabaságán, hogy eddig is megőrizzte őket.

Óh, azokat a leveleket egész más hangulat irhatta, mint a hogy Zoltán fogadta őket. Mindegyik egy emlékeztető jel, hogy még vár rá egy gyerekfővel botorul elvállalt kötelesség, hogy Jolánka még bizva-bizik az ő frigyükben ott az erdőszéli kis templom oltára előtt.

Szeghy Zoltán régóta sinyli már ezt a gyerekfogadást. Ah, egészen mások most az útjaik; a hogy egyszer szétváltak, nem futnak össze többet sohasem. Sajnálja azt a szegény hű lányt (hiszen Zoltánnak olyan jó, olyan lágy szive van), hanem nem kötheti magát le hozzá csupa sajnálatból.

Leveleinek a ritkulásából, hangjának a hidegüléséből olvassa ki, hogy a viszony köztük nem a régi már. Olvassa ki és tanuljon lemondani. Óh, hiszen annyi szép álomról le kell mondania az embernek!

Tovább lapozgat az írásai közt. Egy csomó régi czikkére akad, a miket megszámozva, gondosan elrakott mindig. A nagy reformátor első szárnypróbálgatásai. Előörsök abban a nagy küzdelemben, a mit ő az elvéiért vív. Büszke szertettel nézi őket, az első katonákat. Derekanan harczoltatok, fiaim. Lássátok, még volt a haszna a munkátoknak; mégis csak elértem valamicskét.

Kezébe akad egy elsárgult, régi papír. Gondosan leírt, szépen tisztázott czikk a magyar írókról. Hamarjában nem jutott eszébe, mi ez.. Később emlékezett rá nagy nehezen, hogy arról az emlékezetes husvétről való, a mikor az ő első czikke jelent meg az *Excelsiorban*. A szerkesztőtől (a kinék most a segédeit várja) hazatérve, gyerek

tűzzel fogott a munkához. Igen, igen, most már emlékszik: maga is túlságos erősnek találta akkor ezt a czikket s félretette, hogy a legelső alkalommal, a mikor tere nyilik, kinyomatja. Azóta bizony nyílt volna tere elégszer, de soha eszébe nem jutott a czikkéhez nyúlni.

Lássuk csak, megállná-e a helyét most? Olvasni kezdi nagy figyelemmel, aztán boszankodva veti félre: hiszen ez egy csunya, durva támadás minden valamire való név ellen. A kiket akkor leszidott, azok most egytől-egyig jó barátai: ugyan hogy is lehetne használni ezt a számárságot? Tűzbe dobta, hogy a kezébe ne akadjon többször. Különben is, ha valaki itt megtalálja, még kompromittálhatná is vele.

Aztán hamar meguntatta ezt a bibelődést is. Visszadobott minden régi írást egy öblös fiókba. Hadd nyugodjanak ott; ki tudja, mikor jő megint kedve előszedni őket.

Boszusan nézett az órára: ejnye, a Kelemen Tamás emberei ugyancsak váratnak magukra!

Az ablakhöz állt, lebámult az utczára. Unaloműzőnek az is elég jó, ha nézi a terhes kocsikat, a mint nagy kínna vergődnek a sárban, a gyorsan robogó úri kocsikat, a mik minden lépten-nyomon teleförcsesentenek egy csomó fekete kabátot. Lám,

hogy csóválja ez a fejét s milyen gonddal törülgett a barna foltokat; amaz meg milyen éktelen dühbe jött! Az öklével fenyegetőzik s hogy a szája mozgásából lehet itélni, ugyancsak erősen káromkodhatik.

Kopogás verte fel a szemlélődéséből.

Valahára!

Zoltán az ajtó felé sietett: ugyan kiket küldhetett itle Kelemen Tamás a maga képviselőjének.

S a hogy kinyifja az ajtót, meglátja Kelemen Tamást a feleségével.

Csodálkozásában elfeledte őket köszönteni; szerecsére azok nem voltak haragos kedvükben.

Az asszony kezdte a beszédet s a fellépéséből az tetszett ki, hogy ő is akarja folytatni; a mai különös találkozás tisztán az ő munkája.

— Megbocsásson, hogy helyet foglalok s hogy a férjem is leül. Igen fontos beszélni valónk van önnel.

Zoltán kérdőleg nézett föl rá; az asszony határozott, erős hangon folytatta:

— Először is férjem bocsánatát kéri a tegnapi heveskedéseért. Belátta, hogy nem volt oka oly kihívólag fellépni s nagyon szeretné, ha a tegnapi inczidens nem zavarná meg barátságát családunk iránt.

Zoltán kezdte látni, miről van szó. A tegnapi perpatvarban az asszony kegyetlen győzelmet arathatott s most a békeföltételeket diktálja. S ez ez ember még elfogad ilyen megalázó békékötést. Nem állhatta meg, hogy egy kis gúnynal meg ne kérdezze :

— És ön is szeretné, nagyságos asszonyom ?

Kelemenné nem felelt. Mint valami köjegyző, a ki a most kötött szerződést olvassa fel monoton hangon, egyhangú mormolással a feleknek s nagy buzgalmában semmi közbeszólást, semmi észre-vételt nem hall meg, úgy sorolta el most az asszony az ő feltételeit :

— Magától értetődik, hogy férjem eláll a kihi-vástól s nagyon kéri önt is, ne gondoljon többet erre a dologra. Ezenkívül...

— Még mindig következik valami ?

— Ezenkívül alkalmat akarunk adni önnek, hogy nagy tehetségeit minél jobban érvényesíthesse.

— Milyen nagylelkűség ! — gúnyolódott Zoltán.

— Azért férjem, a kiadóval megbeszélve a dol-got, hajlandó önnek átadni az *Excelsior* szerkesztését.

— Tudom, — mondja Zoltán szárazon. — Ha át nem adná hamarjában valakinek, szégyenszemre elküldik a laptót.

— Nos, ha tudja, beszéljünk egész nyíltan. Nekem szükségem van öre; ha nem is volna szükségem, meg akarnám tartani. S a férjemnek szüksége van rám; lejárta volna már magát mindenütt, ha én nem tartom. Mi szükségük van maguknak arra, hogy összeverekedjenek. Nem bántották egymást eddig, ugyan mért lennének ellenségek most. A férjemet tegnap meggyőztem arról, hogy a féltékenysége egészen hiábavaló és alaptalan volt. Ugy-e, meggyőződtél róla, Tamás ?

— Meg, — mondja komoran a férfi. — Ez volt az első szó, a mit ma itt, Szeghy Zoltán szobájában kiejtett. Rövid szó volt, hanem ebből is lehetett, micsoda küzdelem, micsoda elkeseredés lakik most ebben az emberben. Kimondja, hogy : meggyőződtem; pedig tudja az ellenkezőt. Szeretne kitörni, de nem szólhat, mert lekötvé tartja egy rettenetes hatalom, a pénz. Óh, pár év előtt, mikor még a háza is meg volt, az állása szilárdabb volt, de más hangon beszélt volna. Ma, a szívében keserűséggel és gyűlöettel, mégis meghúnyászkodva bologat ezek előtt, a kiktől az élet-tét, boldogulását várja. Az asszony válóporrel fenyegette, ha verekedni akar; pedig a válópor annyit jelentett volna, hogy elveszít a lakását, elveszít a segítséget, a mit feleségétől kapott. Az

*Excelsior*nál felmondtak neki. Akárki jó a helyébe, munkát nála nem kaphat; legföljebb ennél az embernél, aki tán megkönyörül rajta, persze csak azért, mert elnézi az udvarlását. Gondolt arra is, hogy itthagyja ezt a megalázó állapotot, szakít a feleségével s megy valahova ujra kezdeni az életet. Igen, de az élet (tapasztalásból tudja) nyomorúsággal kezdődik s ő sokkal gyávább, sokkal elpuhultabb már, hogy sem még egyszer nyomorogni akarna. Itt marad hát, elfogadja a kegyelemkenyeret s nőttön-növeszti a gyűlöletét Szeghy Zoltán iránt.

Kelemen Tamásná, mikor bevégezte a mondani valóját, diadalmasan nézett körül. Soha úgy meg nem volt elégedve diplomata ügyességével, mint ma.

— Nos, elfogadja, Zoltán?

— Elfogadom, mert ön így akarja. S mert, a minek legjobban örülök, az eszméim is tért hódítanak evvel az alkuval. Az *Excelsior*, akárhogy hanyatlott is, ma még hatalmas lap. Rajta leszek, hogy még hatalmasabb legyen s a hasábjain diadalra jusson minden, a mit én tervezek. Köszönöm a békeajánlatot, én aláírom mindegyik pontját.

— Akkor nem is zavarjuk tovább. Gyere Tamás, indulunk. Ma estére vendégünk lesz, ugy-e? Ta-

más szeretne önnel kocczintani a sikerült szerződés örömére.

— Óh, akkor minden esetre ott leszek.

Kikísérte a folyosórát a ritka vendégeket. Óh, megérdemlik, sok jó újságot hoztak.

Mikor elbucsúztak, Kelemen Tamás (talán rösttelte, hogy olyan keveset beszélt), görcsösen, erőszakosan fogta meg Zoltán kezét. Az asszony valamivel előre ment; meg merte mondani, a mi úgy nyomta a szívét:

— Találkozunk még. Biztosan találkozunk!

S Zoltán a győző kegyetlenségével válaszolta neki nagy nevetve:

— Remélem is! A viszontlátásra!

XI.

EGY EPIZÓD

Ebben a pár sorban Szeghy Zoltán sorsa nem vesz semmi különösebb fordulatot, hanem azért úgy érzem, el kell mondani. Egyszerű epizód lesz az egész, halála Gergely Miklósnak.

Ez a vén ember ujabban még jobban behuzódott csökönyös apathiájába. Némelyek Szeghy Zoltán föllépéseihez hozzákk összefüggésbe Gergely elkeseredését. Nem lehetetlen. Az bizonyos, hogy az öreg kezdettől fogva nagy érdeklődéssel kísérte Zoltán útját. Eleinte rokonszenvvel; később egyre növekvő boszusággal, aztán már vad haraggal és gyűlölettel. Hogy ő hinni tudott ennek az embernek csak egy perczig is. Nem, nem egy perczig; hiszen mennyi ideig bizott, reménykedett: hátha

Zoltánból kedvére való ember lesz. És mennyire csalódott benne!

Attól kezdve, hogy Szeghy Zoltán a nagy nevek között szerepelt, Gergely még kevesebbet érintkezett az író néppel, mint addig. Volt egy-két híve mindenig: úgy mint Zoltán, azok is rajongó, gyerekfővel álltak mellé. Megérte azt is nem egynél, hogy mint Zoltán, később elpártolt tőle; azoknak, ha olykor találkozott velük, keserű nevetéssel ajánlta figyelmébe Szeghy Zoltán sorsát.

— Csak őt utánozzátok fiaim; ez a legjobb út a haladásra. Beszéljetek nagy hangon, aztán egyszerre húzódjatok meg alázatosan. Szidjátok a romlott erkölcsöket s rontsátok el ti még jobban. Legyetek nagy reformátorok, mint ő s álljatok be egyúttal a legnagyobb opportunistának, mint ő. Fényes példa és nem is lesz nehéz követni. Csak egy kis bőr kell hozzá, semmi egyéb.

A hívei közt még eldörmögött az öreg, de mást mindenkit került. Akadt néhány jó fiú, a kik hirt hoztak a már feledésnek indult nagyságról; de olyan ember egy se találkozott, a ki ki merte volna kiáltani: Ime ilyen nagy kincset dugtak el ebben az emberben. Büszkeségek lehetne és a nevét is alig ismeríték. Szeghy Zoltánok uralkod-

nak fölöttetek és Gergely Miklóst az alatt egészen elfejtíttek.

Gergely azonnal vigasztalgatta magát.

— No majd a halálom után. Megvan a magyar poétának annyi vigasztalása, hogy életre keltik a dalaiban, ha már a teste a föld alá került.

Nem jóvolt rosszul. A törödött vén embert levezte a legelső meghűlés; kinlódott néhány napig, aztán meghalt.

A ki jó embere volt, az sirva panaszolta a gyászt másoknak. Fölébredt a jó szív a többiekben is. Valamikor majdnem minden ismerte az öreget; ha elhagyták is később, illő, hogy most visszatérjenek hozzá s legalább a ravatalánál adjanak neki elégtételt.

Könnyen neki tüzeltek magukat annak az ötletnek, hogy Gergely érdemeit és tehetségét meg kellene jutalmazni halála után.

Egyik gondolat a másik után jött. Itt a širemlékére kezdtek gyűjteni, amott azt terveztek, hogy össze kell gyűjteni s kiadni az elhunyt poéta minden munkáját, az lesz a legjobb emlék, a mi megőrzi a nevét. Egy helyütt akadt olyan naiv lelkes ember is, aki mindjárt szobrot akart emelni Gergelynek s nagy fontoskodva már kereste is a helyet, ahol az az emlékszobor majd megállhat.

Hanem abban mind megegyeztek, hogy szóval és írásban dicsérték az érdemeit. A verseivel foglalkozni kezdtek s egymás után fedezték fel közöttük a magasztalni való csodaszép dolgokat. A különösségeit egyszerre egész más szemmel nézték; azelőtt ostoba hóbortnak, csökönöös dacznak találták, most egy elkeserédt, igazságtalanul üldözött lélek megindító hánkyódásainak.

Gergely Miklós, ha halála után egy nappal kikél koporsójából (megtehette volna, mert még nem volt bezárva a koporsófödél), bizonyára elálmélik azon, hogy egy nap alatt is mennyire felszállhatott az ő dicsősége.

Nagyszerű temetést rendeztek neki. A mennyi pompát hamarjában össze lehetett halmozni, azt mind összehordták ravatala mellett. Beszédeket tartottak, hármat is; mindenki áradozott a dicséret-től és mindenki tele volt keserű panaszszal. Óh, mért is ilyen közönyös, érzéketlen a mai kor, hogy veszni hagyja legnagyobb emberét s csak halála után riad fel, hogy milyen nagy kincset pazarolt el.

Szeghy Zoltán csak hallgatta egy ideig, hogyan rajonganak, lelkesednek most egyszerre az eddig megvetett, lenézett emberért. Azt gondolta, hogy a hirtelen fellobbant tűznek úgy se lesz hosszú

élete; bátran hagyhatta kedvére égni, majd elalszik magától.

De tovább tartott a lelkesedés, mint hitte. Elmult egy hét s még mindig Gergely Miklós nevét emlegette mindenki.

Akkor aztán az *Excelsior*ban megtámadta az oktalan rajongókat. Úgy mondják, irigységből tette; féltékenykedett még a halottra is s elleniséget látott abban az elnémult árnyékban. A testét sirba tették; most a neve akarna fölkelní, hogy ragyogásával elhomályositsa mindenkiét, a ki a dicsőséget nagy ügygyel-bajjal kivitta magának. Ezt nem akarta Zoltán megengedni, legalább úgy beszélik.

Ő maga nem vallott be ilyen csúnya, irigykedő szándékot. Sőt inkább: a cikkében nagyon szépen kifejtette, mennyire fáj neki, hogy meg kell tépnie a nimbust, a mit nagy hirtelenében fontak Gergely Miklós elhidegült homloka köré. Megírta, hogy mindenkitől meghasonlott öreget, a kiben lett volna némi tehetség, ha egyoldalú önösségével, túlhajtott képzeliődésével le nem rontja. Akkor azok közé tartozott, a kik védelmükbe vették Gergelyt a mások támadásai ellen. (Néhányan utána néztek, de nem találták sehol nyomát a Zoltán védelmé-

nek. Hogy elhányódnak azok a régi hirlapok!) De most, a lelkesedés túlzásával szemben megint fel kell emelnie a szavát. Szép az, ha valakinék az emlékét olyan rajongással tiszteljük; de az irodalom neve sokkal szentebb, hogy sem azt takarónak lehetne használni a mi személyes szimpatiánkhöz. Rövidesen: sokkal kisebb embernek tartja ő Gergely Miklóst, minthogy felét is megérdemelné annak a sok tisztelességnak, a mit készítünk neki. Sirkő, díszkiadás, talán még szobor is: ugyan mire való az? Jaj nekünk, ha nevetségesekké leszünk az utókor előtt s az ledönti majd a szobrot, pusztulni hagyja a sirkövet, kikaczagja a díszkiadást. Az irodalmi morál s az igazság tiltakozik az ellen, hogy valakit érdemén kívül ilyen magas piedesztrára állítunk. Annál nagyobbat bukik később, ha ledobják arról a magaslatról. S nemcsak egyedül esik, bennünket is magával ránt. Tiszteletlenség egy halott hibáit feszegetheti, azért nem is kezd hozzá; de kötelesség az élők tévedéseit megkorrigálni s ő, minden igaz eszme lovagja, vállalkozik is rá, bár tudja, hogy nagyon sok ember haragját, ellenszenvét vonja magára vele.

Az *Excelsior* cikke nagy feltűnést keltett. Akadt néhány olyasú, a ki tegnap még a Gergely-

emlékre küldte be az öt forintos adományát s már levelet írt, hogy, ha csak lehetséges, irják inkább a szent István-szoborra azt az öt forintot; nincs már kedve Gergely Miklósnak emléket állítani.

Másnap még emelkedett egy-két hang Gergely védelmére, de sokkal szelidebben már, mint azelőtt. Ez vagy az a csoport el is volt keseredve Szeghy Zoltán fellépése miatt s nagyban emlegette, hogy ez a legrútabb hálátlanság, megfoghatatlan irigység. Hanem rábizonítani nem tudták s csak úgy vaktában összevezszni Zoltánnal ma, mikor nagy név, szerkesztője egy előkelő ujságnak, egyenes bolondság lett volna.

Mikor pedig az *Excelsior* második, harmadik cikket is közölt a Gergely-ügyről, akkorra elnémult minden ellenzék. Utóvégre is, ha Szeghy Zoltán olyan nagyon akarja, hát legyen, elhallgatnak.

Az ő barátságát csak nem koczkáztatják Gergely Miklós miatt, a kitől már éppen semmit se lehet várni.

A temetés fényes volt, néhány napon át egyéből se beszéltek, mint a vén poétáról. Ez elég elismerés neki.

A többöt végezze el az utókor; ennek van úgyis a legtöbb jussa megbírálni a mi nagyjainkat.

És így elmaradt a Gergely-szobor, de Szeghy Zoltán önérzete megint gyarapodhatott: csupa igazságszeretetből, merően önzetlenül elnémitott egy mozgalmat, a mi régi ellenségét tehette volna nagygyá.

XII.

JOLÁNKA FÉRJHEZ MEGY

Ott a hegyoldalban pedig élt és még egyre álmodozott az ő visszatérő lovagjáról egy szőke leány. Reménykedő szíve mindenkorban valami magyarázatot, a miért Zoltán levelei úgy megfogytak s ha elvétele jön is egy, az is úgy megkurtult. Hiszen annyi dolga van! A nehéz küzdelem fölémészti minden idejét, lefoglalja egész gondolkozását. De most már nem lehet messze a teljes győzelem (édes Istenem, ki hitte volna, hogy ennyire is kinyúljék ez a meggondolatlanul kiszabott első terminus!) s ha az elérkezik, óh, visszajön Zoltán, bizonyosan visszajön.

Az öreg tiszteletes erősen csóválta a fejét.

— Ejh, látom, nem lesz ebből a dologból

semmi. Ha akarja, érted jöhettet volna eddig kétszer is. Mit tudom én, mi az oka, de az a fiú aligha el nem feledett már téged. Hozzáadlak az első emberhez, aki megkér.

Jolánka, úgy látszik, nem most hallja először ezt az ijesztgetést, mert még csak nem is válaszolt rá. Oda szaladt az anyjához, az ölébe hajtotta a fejét és sírni kezdett. A gyámoltalan öreg asszony meg — mit tegyen egyebet — elérzékenyülve simogatta kigyúladt arczát.

— Szegény kis lányom, szegény kis lányom!

Az apa pedig, a hogy ő már szokta, belekapaszkodott az utolsó mondatába és hosszabb hallgatás után ki-kitört belőle a szó.

— Hozzáadlak az első emberhez, aki megkér; hozzáadlak!

Az a kérő jó darabig nem akart jelentkezni. Az ő környékén mindenki tudta, hogy Jolánka kinek szánta már el magát; nem is közeledett felé senki. Különben is szegény falusi papnak a lánya nem olyan pályadíj, a miért érdemes volna versenyezni.

Ám odaverődött egy nyáron a vidékre valami alföldi professzor. Beleszeretett a hegyes panorámába; napokon át róta keskeny gyalogútjait; köveken, vizmosáson át megmászta a magasabb csúcsokat.

Mit törödött ő a várossal, népével, kaszinójával meg az uzsonnáival? Talál azt otthon is, másért jött ide. Bolondja az erdőnek, fáknak; el tudja nézni, hogy fut le a hegyi viz messze magasról, kaczérkodva útjában minden belehajló páfránynyal, minden szemérmes nefelejcsszállal.

Egyszer — vihar volt éppen — elesteledett az erdőben. A fogadóba vissza nem mehetett; messze van az máskor is, hát még ilyen istenítéletes időben. Ugy lehet, az út egészen járhatatlan; ki tudja, nem vitte el a viz a hidat is? Akkor aztán ott éjszakázhatnék az útszélen, süppedékes földön, bokáig vizben. Lehajthatná a fejét a kukoriczás buczkáira, betakarózhatnák lapu-levéllel.

Akárhogy kerüli az embereket, ma be kell térnie valahová. Durva, piszkos oláhok elverik a viskóiktól, mert ellenséget látnak benne; egy tiszteletes házat talál az erdőszélen, a hová bekopogtathat, az a tiszteletes háza.

Megvallom, kissé banális módon hoztam össze Beszterczei László tanár urat Jolánkával; de nekem a professzor úr maga mesélte igy.

Ettől a naptól — különös véletlen — Beszterczei gyakrabban tévedt el az erdőben és rendesen olyan későn bukkant ki Jolánkáék előtt, a mikor már igazán késő lett volna hazamennie.

Különben a professzor úr sokkal komolyabb és bátortalanabb volt, hogysem ezeket az estéket végigturbékolta volna.

Elmult a nyár, készült vissza az ő alföldi gimnáziumába, megköszönte szépen a tiszteletes szives vendégszeretetét, a búcsúzásnál nagyon melegen és nagyon erősen megszorította Jolánka kezét, hanem azért egy árva szót se szolt arról, hogy neki komolyabb szándékai is volhnának.

Csak hazulról, mikor már kollegáival meghányta a dolgot, meneszett egy levelet, a miben megkéri Jolánka kezét. Sokat írt és hosszan; a mit a nyári két hónap alatt el szeretett volna mondani, de nem merte, azt most mind megírta. Hiába, jobban ura ő a tollának, mint a beszédnak; mióta az iskolafelavató-ünnepen úgy belesült a szónoklatába, azóta kerüli a beszédet, a hogy csak lehet.

Jolánka apja most már komolyabban mondta, mint eddig:

— Hozzáadlak!

— De Zoltán, Zoltán! — sirt fel Jolánka.

— Hát miért nem jött eddig Zoltán? Csak nem várhatsz rá örökké!

Jolánka siró szemeit olyan kérően vetette föl az anyjára, segítsen az rajta.

De a mama, óh a mama is a leánya ellen

szegődött ma. A gyöngé, engedékeny asszony egyszerre óvatos, számitó anya lett, mikor lánya jövője került szóba.

Ez a kérő derék, jóavaló ember, nyugton rábizhatják Jolánka sorsát; nem szabad ezt a szerencsét elszalasztani, így vélekedett a mama is.

A lány addig sirt, könyörgött, hogy beleegyeztek az utolsó próbába: irjon Jolánka Zoltánnak még egy levelet. Megirhatja, hogy kérője akadt. Jól van, tegye azt is hozzá, hogy nem szereti, hogy csak Zoltán után sir ma is. De azt minden esetre hangsúlyozza (a mama szerint három felkiáltójellel kellene Zoltánt figyelmessé tenni erre a passzusra), hogy ő már tovább nem várhat, itt az ideje, nyilatkozzék Zoltán, eljön-e érte, vagy sem. Ha eljön, akkor a professzor úr minden járt megkapja a kosarat. Ha nem, akkor (ezt a részt Jolánka szülői diktandó nélkül, titokban, a maga feje szerint tette a levélbe), óh akkor odanyújtja a kezét Beszterczeinek, de a szívét soha. A szíve mindig fájni fog; halálra búsolja magát és jövő őszssel, ki tudja, talán már a temetőben is lesz.

Aztán várták, várták izgatottan a választ. Apa maga vitte a postára, tudja bizonyosan, hogy a déli vonattal elment. A levél Budapesten lesz holnap reggel. Zoltán azonnal fog válaszolni, igen,

azonnal, hiszen ilyen levelet csak nem hevertet soká. Nos, akkor holnapután itt lehet a felelet.

De milyen messze van még az a holnapután! Szegény Besztercezi, aki azóta tán meg is ijjedt már a vakmerőségétől, épp oly izgatottan számlálta a napokat. Pedig neki még tovább kellett várnia. minden percz, a mivel Zoltán késlekedik, a professzor úr türelmét teszi kínos, gyötrelmes próbára.

Zoltán levele két napot késsett, de aztán elég hosszú is volt. Ő maga stílusítikai remeknek tekintette, a tiszteleteséknél is nem várt hatása lett; illő, hogy magunk is gyönyörködjünk benne végtől-végig.

A hogy az elkapkodott, megesűnyult betűit olvasni lehetett, ezeket írta :

Kedves Jolánka,

Szomorú levelére még szomorúbb az én feletem.

Úgy látszik, a sors akarja azt, hogy mi soha, soha boldogok ne legyünk.

Azt hittem egyszer, hogy bohó harczomban diadalra segít az erőm és nemcs törekvésem. Most nem tudok büszke lenni arra, hogy tisztán megöriztem minden eszményemet. Hogy lehetnék

büszke rá, a mikor látom, hogy az úgy sóvárgott diadal mindenig messzebb és messzebb esik el tőlem.

Gyerekfejjel nehéz dologra vállalkoztam. Meg is tettem minden, a mi tőlem csak telhetik. Ki hitte volna, hogy mindez nem elég, hogy én egyre jobban belebonyolódom az áldatlan harczba és mindenig kevesebb reményem lesz a pihenéshez.

Menjen férjhez kedves Jolánka!

Ne kösse magát az én sorsomhoz; csak szenvedés és hiábavaló epekedés az én osztályom, az lenne a magáé is.

Óh, hogy kivánnám, hogy szeretném, ha megoszthatnók ezt az életet! A legszebb álmom volt mindenkor, hogy itt tudhassam az oldalam mellett az én édes Jolánkámat. A ki vigasztalna a bántomban, örülne az öröömnek és kitartana melletem hiven, boldogan.

Erre törtem mindenig, ez volt, hisz tudja, hogy ez volt rugója minden dolgomnak, cselekedetemnek.

Én Istenem, hogy elestem ettől is. Nehéz a lemondás, de nekem most kötelességemmé lett. Nem mertem eddig megírni, de ha már fölvetette a kérdést, mondjuk ki fájó szívvel, hogy a mi szép álmunk mindenökre csak álom marad.

Menjen férjhez, édes Jolánka!

Vádol a szivem, hogy hiábavaló reményeket

oltottam magába is, magamba is. Óh, megszenvedtem érte, ma is sinylem a terhét. S ha megnyugtatna legalább az a gondolat, hogy hiszen nem rajtam mult, én egyre azon voltam, hogy valóra hozzuk mind, a mi ábránd, tervezgetés csak élt a szívünkben. Nem, nem nyugtat meg ez sem; nagyobb a fájdalom, hogy sem az öntudat el birná csititani.

Mit értem én el annyi nehéz év még nehezebb munkájával? A látszat talán azt mutatja, hogy eleget; a valóság gúnyosan súgja a fülembé, hogy semmit, semmit.

Irtam két-három könyvet, tapsoltak a darabomnak, dicsérték az ujságomat. Akad egy-két ember (én is tudok néhányat), aki bámulattal csapja össze a kezeit:

— Milyen boldog fizckó lehet ez! Milyen nagyra vitte!

Nos, én majd megmondom, milyen nagyra vittem. Befurakodtam egy körbe, a hová nem lett volna szabad belépnem. Hogy szerettek volna kidobni, ajtót mutatni! Ellenem tört valamennyi; gúnynal, intrikával, rágalommal dolgozták a vesztemre. Ha rajtuk áll, én összetörve, kicsúfolva régen elpusztulhattam volna már.

Meg mertem tenni azt, a mire egyszer vállal-

koztam, hogy ellenükre, velök szemben indultam útnak. Ki tudja, hová el nem jutottam volna, ha velük tartok! Ma igazán nagy és boldog ember lennék; százzsor boldogabb, mert itt köszönt-hetném magam mellett az én egyetlen édes álmomat, magát, kedves Jolánka.

Igy, mert egészen nem tudták megakadályozni, hogy mégis valamennyire előre jussak, azon voltak, hogy tövissel rakják ki az én utamat és görön-gyöket hajigáljanak a lábam elé. Sikerült nekik. Hejh, mennyi gyűlölség, mennyi durvaság fogadott; mennyi köszönt ma úton-útfélen!

Közöttük élek és mégis kitaszítva a soraikból. Nem tudhatom, melyik perczben szakad le rám a haragjuk, mikor ártanak, mikor sebeznek halálra. Örökök aggódás, félelem és keserűség az életem.

Az idegeimet megölte a kemény munka, kedvemet, boldogságomat örökre tönkretette ez a szere-tetlen, magános, rideg élet.

Ehhez akarná magát lekötni, Jolánka?

Egy percre fölülkerekedik bennem az önzés és kedvem volna azt irni: Jójjön, jójjön, legyünk boldogok! De aztán mégis leküzdöm a rossz indu-latot. Boldoggá tegyem magam, Jolánkámat pedig itt lássam sirni, szenvedni.

Haha! Mindig büszke voltam arra, hogy eszmé-

nyeknek élék, hogy a csúnya önzés minden gondolatomtól távol állott: és most a legfontosabb pillanatban lenyügözne mégis az önös érdek?

Nem, nem, édes Jolánka, mi nem lehetünk egy-másai.

Menjen férjhez; a javát akarom, mikor ezt ki-mondom.

Majd megtanul lassan feledni s ha jól megy a sora, apránkint fölszárad minden könye, a mit én értem ejtett.

Ha nekem boldogtalanság a sorsom, legyen leg-alább boldog maga igazán, érdeme szerint.

Nem tudnám elviselni, hogy ide rántsam a mélysegbe, a hol én hánykodom olyan vigas-ztalanul.

Én megteszem a legnagyobbat, a mit szerel-münkért tehetek: lemondok.

Viselje a menyasszonykoszorút boldogsággal, ragyogó vidámságban a fején; hogy én hogyan viselem a bánatomat, annak isten a megmond-hatója.

Ne szomorkodjék, kétségbreesett terveket ne for-gasson a fejében. Vegyen példát rólam; nekem, mert úgy akarom, meg lett az erőm a szen-vezetéshez.

És... és gondoljon rám. Gondoljon akkor,

mikor ott a kis erdőszéli templomban esketőre szólnak a harangok. Elküldöm én is a lelkemet akkor egy imádságban s tán meg se érzi, de ott leszek a közelében, szorongatom a reszkető kis kezét, lecsókolom a könyeket sáppadt arcáról.

Isten vele, édes Jolánka!

Még egyszer mondomb: menjen férjhez.

Leirom még egyszer, bár megreszket belé a kezem s valami idenyilallik a szivembe: én lemondok.

Legyen boldog és jusson eszébe néha örökké szerencsétlen

Zoltánja.

Óh, hogy fogadták ezt a levelet az öreg papéknál!

Nem tudni, hol szerezte, de határozottan a legtöbb kritikai érzéket árult el köztük Sári, a szolgáló, aki azon a réven, hogy már húsz esztendeje van a háznál, minden családi ügyhöz hozzászól és ezt a levelet is végighallgatta. Az volt a megjegyzése rá:

— Ejnye, ezt ugyan kevesebb szóval is elmondhatta volna.

Jolánka mit tett volna egyebet erre a válaszra, mint hogy keservesen sírva fakadt. S ha a lánya sír, ugyan hogy állta volna meg száraz szemmel a tiszteletesné?

Az öreg pap erőt vett magán. Megindította őt is nagyon az a levél. Sajnálta a lányát, hogy legszebb reménye füstbe megyen. De megesett a szíve azon a szegény fiún is, aki (maga irja, hát igaznak kell lenni) annyit szenved, annyit kesereg, csupán az ő nagy botorul kitűzött eszményeiért.

Zoltán a szépen kicirkalmazott levelével annyit csakugyan elérte, hogy nem haragban vált meg Jolánkától. Ellenkezőleg, ha eddig ő volt a férfieszmény a szegény bohó lány szívében, mostantól fogva kétszeresen az.

Milyen nagy, milyen nemes, milyen hősies! Jolánka maga érzett még valami lelkifurdalásfélét, a miért hűtlenül odahagyja ezt a tiszta, feddhetetlen lovagot. És el is határozta (a mit különben nem volt nehéz megtennie), hogy megőrzi az emlékét mindvégig, mint egy szent, drága ereklyét az ő boldog lányálmának a korából.

Az egész fordulatnak különben Beszterczei László örült meg legjobban. A hogy megkapta a tiszletes úr formás, kövér betűit, iziben összpakkolt és sietett Jolánkáékhoz.

A régi kép fogadta, egy derék, öreg magyar, a kivel esténkint órákig el tudott ülni az asztal mellett s hallgatta, hogyan beszél a régi jó időkről érdekesen, okosan. Aztán egy gyámolthatlan,

gyöngé asszony, a ki különben csupa jóság, csupa szív. A lányt sáppadtabbnak, szomorúbbnak találta, mint a nyáron volt; de legalább nyájasabb, figyelmesebb is volt iránta, mint ekkor.

Beszterczei László úgy gondolta, hogy mégis csak okos doleg volt azon a zivataros estén bekopogtatni ide a papék portájára.

És még okosabb doleg, hogy immár az övé (egy vékony karikagyűrű a tanu rá, hogy az övé) ez a kedves szőke gyermek, aki most olyan engedelmes szelidséggel fogadja az ölelését és eltűri, hogy tiszta fehér homlokát megcsókolja.

És a hogy az esküvő elérkezett, csakugyan úgy történt minden, a hogy előre elképzelték. Május még nem volt, de nem lehetett már messze; a fák kizöldültek, a virágok kinyíltak és dalos madárral volt tele az erdő. Mert a papkisasszonyt viszik esketőre, kitett magáért minden útszéli ház. Tegnapelőtt meszelték valamennyit fehérré; nap, tegnapelőtt mosolyogtak le minden az útra. A házak azon tisztán mosolyogtak le minden az útra. A házak mentén zöld galyakat szúrtak le a földbe; piros keszkenő lobogott az ághegyen: hirdette az is, hogy milyen nagy nap van ma. A harang is olyan ünnepies jó kedvel szólt; igen, úgy képzelté Jolánka ezt a napot mindig.

Csakhogy persze azt hitte, mással megyen majd

a templomba. Ott az oltár előtt babonás reménynyel dobbant meg a szive: Zoltán úgy igérte, gondolatban itt lesz a mai napon. S mert úgy is izgatott volt, mintha érezte volna, hogy igazán itt lebeg az ő alakja is. Melléje furakodik, ellöki azt a férfit, aki az oldala mellett állott, megfogja a kezét, szemébe néz erősen s azt kérde tőle:

— Szeretsz-e még?

Talán azért mondta ki Jolánka olyan hangosan, annyi hévvvel ezt a szót az oltár előtt:

— Szeretem!

Az erdőben különben mintha megérezték volna hogy micsoda ünnep van ma itt. Egy kis fülemüle (hányadik már azóta!), az erdő alkalmi poétája, hamarjában himnuszt szerzett az esküvő tiszteletré. Egy vén bagoly (még mindig az a régi) kajánul, gonoszan kezdett nevetni:

— Megmondtam úgy-e? A lány most köti le magát örökre, de másnak. Szeretném tudni, hogy az úrfi hová lett, merre korhelykedik? Valami szép asszony ölében lopja az időt; úgy szokott az már lenni . . .

Pedig kimenetkor szegény Jolánka még mindig érezte, hogy Zoltán itt van mellette s az első csók, ott a kocsi rejtekében nem a férjének szólt, hanem Zoltánnak.

XIII.

TELJES DIADAL

Szeghy Zoltán, mostanában a politikába is beleártotta magát s egyre gyakrabban érezte, hogy neki mandátumra volna szüksége. Elhitette magával (s ilyenben nagyon könnyen kapacitálódott), hogy már csupa elvi szempontból is meg kell lennie. Hiszen ott is van annyi tisztagatni való a parlamentben. S ha már valaki reformátor az egyik ösvényen, ugyan miért ne gyomlálná ki a másikat is. Az ő eszméinek csak úgy lesz teljes diadala, hogy ha a politika földjét is megmíveli. A gyümölcsöt ugyan nem ő szedi le (óh, hiszen a reformátoroknak merő lemondás a sorsuk), de a munka öntudata az övé marad. És Szeghy Zoltán, a hogy magát ismeri, ennyivel mindig megelégszik.

Különben a lapjának is sokkal inkább súlyt adhat, ha maga a szerkesztő benn ül a képviselőházban. Az irodalomban kétszeres tekintély az, aki egyúttal honatya is. Kelemen Tamásné, lám, hányszor biztatta, hogy nézzen mandátum után. Ő is minél nagyobbnak és minél befolyásosabbnak akarná látni a maga emberét, hogy a mit maga asszonyfurfanggal nem vihetett keresztül, azt így csinálja meg, kerülő utakon. Képviselőséget ajánlott Stein is, a bankár, aki egyre azt állítja, hogy az az egyedüli módja helyreállítani a rokkantnak született s mindmaig roskadó vagyoni helyzetét, ha mandátummal a kezében valami pénzintézethez jut be dologtalan igazgatónak.

És ha mindezt az érdek nem tanácsolná is: hiszen nem ambicziója-e minden magyar embernek, hogy képviselő lehessen?

Mikor a választások közeledtek, elővette a mappát, azon számolgatta, melyik kerület volna a legolcsóbb. Sajnálkozva látta, hogy a legolcsóbbakat előrelátó matadorok már mind lefoglalták.

Már belenyugodott volna a sorsába, hogy rászán néhány ezer forinttal többet is, mikor ismeretlen irással levelet kap.

Három sor az egész, de sokatérő.

— A kőrösvári kerület Önt jelöli képviselőjének.

Annyi jót hallottunk Önről, hogy megválasztása kétségtelen. Fogadja el és jöjjön le mielőbb. Beszterczei.

Zoltánnak nem jutott eszébe hamarjában, ki az a Beszterczei. Micsoda ismeretlen jóakarója lehet? És éppen Körösváron, ahol egyetlen embert nem ismer, ahol még soha életében nem járt.

Csak később vette észre, hogy a lap aljára is van írva apró betűkkel pár szó.

— Jöjjön, jöjjön, az uram majd megválasztatja. Jolánka.

Most, most már érte. Beszterczei az a kedves ember, aki levette a nyakáról az ő legnagyobb kötelességét; ma férje Jolánkának, az ő régi menyasszonyának.

S úgy látszik, Beszterczei meg van elégedve sorsával, mert íme, csupa jóakaratból a legnagyobb örömet is kész megszerezni neki. Valami kedves nyárspolgár lehet, akit egy cseppet se bánt az, hogy nem ő az első a felesége szívében. Sőt úgy látszik, átragadt ő rá is a Jolánka szimpatiája; az asszony magasztalása nélkül aligha jutott volna eszébe, hogy kortesének fölcsonjon.

De vajon jó kortes-e? Háttha valami csöpp ember, a kiben csak a jó szándék van meg, de ereje nincs hozzá. Elvégére Jolánka rajongása és

az urának az egyetlen voksa még nem elegendő a győzelemhez.

Utána kérdezősködött s megtudta, hogy Beszterczei László gimnáziumi igazgató Körösvárott. A kaszinónak az elnöke és a városnál bizottsági tag. Nagy a befolyása az úri népre, esküszik a szavára a parasztosztály. A polgárok nem ismernik, de hát azokra nincs is szükség.

Így már jól van. Még aznap sürgönyözött Beszterczeinek, hogy a jelöltséget elfogadja, programbeszédet a jövő héten tart. Még azt is hozzátetté, hogy szerezzenek neki valahol a városban jó előre szállást. Tudta biztosan, hogy Beszterczeiek nem járják be miatta a fogadókat, hanem maguknál marasztják és egy kicsit ingerelte is a gondolat, hogy Jolánkával leszen egy fedél alatt. Hisz annyi eset van rá, hogy igénytelen, egyszerű lánykákból kivánatos szép asszony fejlődik. S ha Jolánka még a régi hajlandósággal volna iránta . . .

Este fölment a pártklubba, hogy bejelentsc a jelöltséget és kikérje a párt támogatását.

Egy öreg képviselő, aki a választási hadjáratot intézte, kellettelenül csóválta a fejét.

— Válaszszon kérem akármi mást. Hiszen annyi gázdátlan kerület van még. Ennek az egynek már akadt gázdája. Éppen ma küldtük le az ajánlatot,

— És ugyan kinek a nevére? riad fel Zoltán.
— Kelemen Tamáséra. Hiszen talán ismeri. Igaz, igaz, most jut eszembe: hogyne ismerné. De még jobban a feleségét, úgy-e?

Az öreg úr jókedvűen nevetett ezen a bizarr ötleten, hogy Szeghy Zoltánnak is az jutott éppen az eszébe, a mi Kelemen Tamásnak. Hányadszor fordúl ez a két ember szembe egymással? Igazán nevetséges.

Zoltán egy csöppet se találta nevetségesnek. Micsoda ostoba akadály! De hát ettől csak nem riad vissza? Meghátrálni most, mikor eddig mindig, mindig legyűrte azt az embert? Eh, hátráljon meg a másik!

— Hiszen majd csak rá lehet beszélni Kelemen Tamást, hogy lépj vissza. Ugyis megbuknék.

— Kérdés. És rá nem lehet beszélni, én is ismerem azt az embert. Obligóban vagyunk vele; vissza nem vonhatjuk az ajánlatunkat.

— De hiszen nekem a párt kerületet igért, mondja Zoltán ingerülten.

— Hiszen kap is, tessék választani. Olcsót akar; vagy drágát, várost, vagy falukat, oláhot vagy magyart? Óh nagy a választék minálunk.

— Nekem a körösvári kell.

— Sajnálom, azt az egyet nem lehet,

— Pedig én mégis ott lépek fel.

— Mi nem fogjuk támogatni. Kénytelenek leszünk ön ellen dolgozni.

— Mindegy. Megpróbálom és biztosítom, hogy leverem a jelöltüket.

— Ám tessék. De a párt rossz néven veszi ezt az ellenszegülést.

— Törődöm is én most már a párttal. Megyek a magam feje után. S ha enyém lesz a siker, önök lássák, mért hagytak cseriben.

Zoltán a klubból egyenesen Kelemenékhez hajtott. Az uton még vigasztalgatta magát, hogy, ha az asszony megtudja, mi készül ellené, majd visszatartja a férjét minden vállalkozástól. Hiszen a kinek multkor annyi sikerült, ezt a keveset most is csak ki tudja vinni.

A lépcsőházból találkozott Kelemen Tamással, aki éppen lemenőben volt. Mosolygó arczezel fogadta Zoltánt s már messziről rákiáltott:

— Alighanem kollégák leszünk.

— Kollégák, úgy-e? És ugyan hol? — kérde Zoltán gúnyosan.

— A házban. Nekem is van biztos mandátumom. A körösvári.

— Szép, szép. Hát akkor találkozunk, bizonyosan találkozunk.

— Persze, persze. Igazán örvendek. És az öné? Bizonyos az is?

Zoltán már futtában az emeletről kiáltotta le a választ.

— Az enyém? A kőrösvári kerület. Egészen bizonyos.

Aztán ügyet se vetve Kelemen Tamás elköppent, bámuló arcára, rohant fel. A szobalány sajnálkozó, édeskés arcuccal megy előbe jelenteni, hogy a nagyságos asszony ma nincs idehaza; kiment a képkiállítást megnézni, nem is jő meg egyhamar.

Ostobaság! Hát nem jobb lett volna még lenn megkérdezni Kelemen Tamástól, hogy itthon van-e a felesége, a helyett, hogy a jövendő kollégaságáról beszélnek?

Nincs mit tegyen, kimegy Ő is a kiállításba. A képeket ugyan megúnta már régen, de az asszonyra szüksége van még ma.

Ott találta meg a folyosón a szobrok között. Egy csintalan Ámor előtt állt éppen. Zoltán nem sokat udvariaskodott (talán még köszönni is elfejtett), hanem egyenesen a maga dolgával kezdte.

— Tamás fel akar lépni Kőrösvárott. Beszélje le róla.

— Miért? Szegény Tamástól még ezt is irigylí?

— De értsen meg már, kiáltja Zoltán türelmetlenül. Én ma fogadtam el a kőrösvári jelöltsegét.

Az asszony felkaczagott:

— No ez igazán szép dolog. Tamás és Ön! Engedje, hadd nevessem ki magamat. Nagyszerű, nagyszerű! Tamás és Ön.

Zoltánt mód nélkül felboszantotta ez a nevetés. Szinte durván kiáltott rá az asszonyra:

— Mit akar? Csúfolódik? Értse meg, Tamásnak vissza kell lépnie.

— Nem hiszem, nem hiszem, édes barátom. Nagyon belelovalta már magát ebbe a képviselőségebe. Egész nap azon jár az esze. Már a meny nyit én egy nap látok Tamástól. Mondjuk úgy: egész ebéd alatt.

— Tehát Ön is megtagadja?

— Édes Istenem, nem tehetek róla. Hogye el, nem tehetek róla. Tamás jelöltsegére benn lesz ma az esti lapokban mindenütt. Ha most visszavonul (a mit különben semmiesetre meg nem tesz) s helyette az Ön neve kerül forgalomba, kész a botrány. Az első esetet még megboçsátották, a másodikat nem nézik el... Ah, milyen ügyes dolog ez a kis Ámor itt. Nem győzöm eleget bámulni.

Zoltán meglepétve nézett rá. Mi köze ennek az

ostoba Ámornak a kőrösvári mandátumhoz. Aztán vette csak észre, hogy ismerősök mennek át a folyosón. Az asszony jókor meglátta őket s a képviselő-jelölségről merész fordulattal az Ámor dicséretébe csapott át.

Zoltán kedvetlenül emeli meg a kalapját, aztán lesi megint a szót Kelemenné ajkáról.

— És az igazat megvallva, nekem nagyon tetszik ez az ötlet. Hogy maga a Tamással egyszer összemérkőzzék. No ne tagadja, először történik. A multkor én segítettem. Maga legyőzte a nélküli, hogy harczba szállt volna vele. Ma én nem segíthetek semmit. Kettőjükön áll a vásár, meglátjuk, melyik lesz erősebb.

— És ha elbukom?

— Akkor édesem, nem tehetek máskép, ki kell békülnöm Tamással. A nevének nem árt, akár kivel szemben bukik el; de ha Tamás legyőzi, akkor örökre vége van. Hahota fogadja mindenütt és a mit lassan-lassan kiviktunk, egy percz alatt összeomlik. Tudja, hogy Tamásnak nagyon jó kortese van?

— Az enyim még jobb. Elnöke a kaszinónak.

— Az övé a polgári kör élén áll. Azonkívül városi képviselő.

— Az enyim is az. A parasztok mind lelkesednek érte.

— Azt mondják, a parasztság mellékes. S a polgári elem mind ő utána indul.

— Én úgy tudom, hogy a polgárság a mellékes, nevet föl Zoltán nagy keserűen. Különben minden egy. Egyformán állunk. Érdekes küzdelem lesz, igazán érdekes.

— Én Önnel szavaznék, mosolyog az asszony s oda nyújtotta kezét Zoltánnak.

— Köszönöm. Így nem sokat nyerek vele. Az asszonyok kormányozzák a világot, de Kőrösvárott még nincs szavazati joguk.

Megint közeledett feléjük egy csoport; úgy látszik, beszédbe akarnak elegyedni, mert nagyon barátságosan mosolyogtak jó előre.

Az asszonynak még volt annyi ideje, hogy oda-súgja Zoltánnak:

— Győzd le Tamást és egészen a tied vagyok.

Aztán megindult újra a kis Ámor dicsérete. Hogy milyen remekül van faragva, a részletei milyen gondosak, az egésznek az ötlete milyen frappánsúl új. Pedig azt hinné az ember, nem is lehet már Ámor-szobrot csinálni a régi sablonok nélkül.

Zoltán is ráfanyarodott egy-két dicsérő szóra,

aztán tovább sietett. Kelemennével már úgy sem beszélhetne zavartalanul; ez a társaság pedig az ő banális beszédével, nagyképű képkritikáival végül untatná.

Elhatározta, hogy mindenhol lemegy a kerületébe. Az első ijedelemből kigyógyult; harczi kedv szálalta meg. Most már egy perczig sem kétkedett, hogy le fogja győzni Kelemen Tamást; optimizmusa, mely minden dolgában végig kísérte, most kétszer akkorára nőtt. Elképzelt előre, micsoda diadalmás küzdelem lesz az. Egyenként szégyenkezve kullognak majd Kelemen választói; az ő emberei sűrű sorban, büszke fővel vonulnak az urnához. Künn a néptömeg éljenez, a hányszor meglátja az ablaknál. S a mikor a vokosokat összeolvassák, az elnök kihirdeti az ujjongó népnek, hogy Szeghy Zoltán óriási többséggel a kerület képviselőjének választatott. Lesz diszes bandérium, ünnepi beszéd, fáklyászené... Igen, igen, Beszterczeinek minden esetre lesz gondja rá, hogy fáklyászené is legyen.

A vasutnál Beszterczei fogadta megnyúlt arcával. Látszott szegény emberen, hogy szeretné valami kellemeset, szépet mondani. Látszott, menyire örülne ennek a találkozásnak másor, más

viszonyok között. De így... így bizony mindenki előállt a rossz hirrel.

— Baj van, nagy baj. Az ellenpárt hamarabb szervezkedett, mint mi.

— Nos, mi annál jobban fogunk szervezkedni most. Vagy talán semmi remény sincs?

— Oh, dehogy, dehogy. Hanem a küzdelem nagyon kétséges lesz. Erősebbek, mint hittem. Én bizom az én embereimben...

— Nos, akkor semmi baj. Nem fogunk tétlenül ülni mi sem.

— Csakhogy azok pénzzel dolgoznak, meg pálinkával.

— Hát akkor mi se fösvénykedünk. Kerüljön akár mennyibe, Kőrösvárnak én akarok a képviselője lenni. Érti, Beszterczei uram, kerüljön akármennyibe!

Beszterczei aztán apróra elmondta, hogy kikre számít, kiket kell szép szóval lefegyverezni, melyik csoport a legveszedelmesebb, melyik a legdrágább.

Az úton egy-két ember megsejtette Beszterczei mellett az új képviselőjelöltet s nagyokat köszönt neki; Szeghy Zoltán valami meglepő nyájassággal és leereszkedéssel üdvözölte a jövendő vokosokat.

Mire Beszterczei házához értek (pedig a könnyű bricska elég gyorsan tette meg az utat) egész tömeg verődött össze körülöttük s Szeghy Zoltán előlegben megkapta az első éljent a választótól.

A zajra az ablakhoz sietett s onnan mosolygott le a jövevényekre Jolánka. Jolánka — egy kis gyermekkel a karján!

Zoltán elbámult, mikor meglátta. Erre igazán nem is gondolt. Egy bánatos, könnyező asszonyt várta, akit majd ő vigasztalhatna s helyette egy mosolyó anyát talál. Egyszeriben megirigyezte Beszterczeitől a feleségét s éppen nem volt tette az a rezignált felkiáltás, a mivel a fiatal asszony elé ment:

— Hát így kellett mi nekünk találkozni, Jolánka.

Amaz se volt egész elfogulatlan, de legalább igyekezett annak látszani:

— Bizony így. Mondtam én régen, hogy magából nagy ember lesz, Zoltán, én meg csak megmaradok egyszerű vidéki teremtésnek.

Beszterczei is ott sürgölődött körülöttük s kérkedni akart a boldogságával. Magához vonta a szabadkozó asszonyt s félíg neki, félíg Zoltánnak mondta:

— De ez az egyszerű vidéki teremtés nagyobb

őröm és vigasztalás, mint akárhány nagyvárosi csilllogó dáma.

Igen, Zoltán is érezte, hogy Beszterczeinek igaza van. Szentimentálizmusa, a mit különben is csak nagy ritkán sikerült elfojtania, most megint felükkerekedett. A hogy láttá ezt a mosolygó, boldog családot, elfogta őt is a vágyódás (bizony nem tudnám hányadszor), hogy részes legyen ilyen egyszerű, természetes örömknek.

Ebben a perczben igazán meggyűlölte azt a könnyelműséget, hogy Kelemenné hálójába vetette magát. Akkor, igen, akkor hizelgett még neki, hogy ez a híres, szép asszony az ő kedvese. Nem titkolta, sőt örült, ha valaki irigykedve szóba hozta előtte a viszonyát.

Ma már meguntta teste-lelke. A szeszélyes nő egy percznek a mámorában magához láncolta az ő hajóját is. Emelte, vitte előre (óh, hogy Zoltán csak most látja be ezt!) szolgálója lett egy kis időre, hogy aztán ő tegye meg hűséges szolgájának. S ő azért a kis emelkedésért, azért a pilantrányi mámoráért íme, milyen kincset dobott el magától.

Sóvárr, éhes szemmel nézte Jolánkát jó darabig. Azt megzavarta ez az érthetetlen tekintet; kisietett előle a szobából.

S hogy soká ne álmodozhassék az elveszett paradiesomról, karon ragadta Beszterczei s vitte mindenjárt a kaszinóba bemutatkozni. Különös figyelmebe ajánlotta még az úton a helyi lap szerkesztőjét, a ki nagyon véres szájú ember és ha megtalálják haragitani, szóval és írásban sokat árthat.

Zoltán azon kezdte, hogy az obskurus embert kolléga úrnak szólította az első perczben, aztán fejtegette előtte, hogy milyen nagy fontossága van manapság a vidéki sajtónak. Azok a cívilizáció előretolt őrszemei s a melyik vidéki szerkesztő megtette a kötelességét, az bizton számot tarthat a nemzet hálájára.

Ennek a kis párbeszédnek pedig az volt a haszna, hogy a helyi lap következő száma vezér-czikkben magasztalta a nagy reformátor, Szeghy Zoltán érdemeit. Egy ember, a kinél nincs önzetlenebb és nemesebb, a ki az igazság nevével indul küzdelembe és a közjöért hullatja el vérét. A mi kóros, korrumplált korszakunknak igazi meg-váltója; reformátor, a ki a korhadt oszlopokat csak azért rázza, hogy helyettük az igazság és eszme épületét emelje. Mind hazáráruló, a ki ellené szavaz.

Körösvárott nem volt több ujság, csak ez az

egy. Kelemen Tamás, mikor másnap megérkezett, már nem tehetett egyebet, minthogy plakátokon nyomatta ki az ő vezérczikkét. Szeghy Zoltán életrajzát mondta el röviden, a maga módja szerint. Nőcsábitó, tehetségtelen stréber. Alattomos utakon, igaztalan támadással csikarja ki a sikert. Szalonkabátos gonosznevő, elvtelen ember, a kinek csak egy czélja van, hogy mások verejtékén ő emelkedjék. Mind hazáráruló, a ki rá szavaz.

Igen, megkezdődött a választási küzdelem, olyan épületesen és annyi nemes fegyverrel, mint rendesen.

Minden házról trikolór lógott le, meglehetős összevisszáságban hirdetve, hogy itt Szeghy Zoltán, amott meg Kelemen Tamás párhive lakik.

És minden utcasarkon plakátok figyelmeztették a körösváriakat, hogy ki a becsületes ember és ki a krakéler. Néhol, egy fölragasztásra született tűzfalon ott volt mind a két hirdetmény: az is, a melyik Zoltánra esküdött és Kelemen Tamást rántotta le a sárba, meg az is, a melyik Kelemen érdemeitől elragadtatva, mély megbotránkozással nézte le Szeghy Zoltán karakterét. Már most iga-zodjék el az ember közöttük!

Zoltánnak eleinte tetszett a demagóg szerep. Korcsmáról-korcsmára járt és nagyokat parolázott

a választóival. Aztán, hogy beleunt, Beszterczeire hagyta az egészet. Csináljon az, a mit akar. Fogadjon korteseket, itasson, költsön, a mennyit neki tetszik, csak őt hagyja pihenni.

Óh hiszen olyan kellemes ez a pihenés, itt a Beszterczi tűzhelyénél. Mióta megérkezett, pár szót alig váltott Jolánkával, az örököslő korteskedés, dikcziózás, lakmározás egészen elvonta.

Nem, nem megy ki többet vokszot gyűjteni részeg emberek közé. Nem veszthet ott künn annyit, mint a mennyit itt mulaszt, ha elhanyagolja ezt az édes, szép asszonyt. Csak buzgól-kodjék a férjuram odakint. Az övé volt Jolánka egy esztendeig már; érje be vele s hagyja ezt a néhány napot neki, Zoltánnak, a kinek utóvégre is legtöbb jussa van hozzá.

Pedig Jolánka nem mutatkozott jó médiumnak az ő ostromára.

Minden szavából kiérzett, hogy a legnagyobb bámulattal és elragadtatással van most is Zoltán iránt: de jaj, azt is észre lehetett venni, hogy siratja benne elvesztett lánykori ábrándját, magasztalja a nagyratörő, sokra jutott hőst, csak a szerelemre vágyó, pásztorárát sóvárgó férfit nem akarja meglátni benne.

Pedig Zoltánnak ez kellett volna éppen.

A választás reggelén (a napfényes, derült időt mindenki fél a maga javára magyarázta) úgy egyeztek meg, hogy Zoltán még egyszer végig kocszik a városon. A piaczon megáll egy rövidke beszédre, aztán otthon várja be az eredményt.

Micsoda egy délelőtt volt az! A hetekig itatott nép ott künn zúgott, ordított; egyszerre hallhatta a nevét a legmagasztalóbb dicséretekkel és a legdurvább gorombáságokkal.

Az ablakot minden türelmetlenül megörökítettek meg, hogy hangot adjanak, akármilyen idéletet is.

Egy kő neki vágódott az ablaknak; csörömpölve hullt ezerfelé az üveg tőle: ez bizonyára egy Kelemen-párti kortes munkája volt.

Szeghy Zoltán pedig odaült az ijedős, remegő asszonyka mellé és biztatni kezdte.

— Ne féljen. Ez az utolsó fellobbanás. Ezek az emberek egy óra mulva mozdulni se tudnak. Holtrészegen fekszik valamennyi az utcán.

S mert Jolánka nem tudott oly könnyen megnyugodni, még közelebb húzódott hozzá, megfogta a kezét, úgy, mint akkor régen, a búcsúzásnál.

Nem emlékszik, hogy akkor olyan tűz járta

volna át, mint most, közelében ennek az édes virágnak, a kit immár más tépett le előle.

A hangja fakó lett, ércztelel, mint a kinek nagy szenvedély fojtogatja a beszédét.

— Emlékszik édes, mit igértünk valamikor régen, egymásnak? Hogy szeret és mindig fog szeretni. Óh, én úgy szeretem, úgy szeretem!

Jolánka szomorúan hajtja le a fejét.

— Igen, azért is lett vége, vége mindennek. Milyen szép álom volt. De a férjem oly jó . . .

— Eh, a férje! Feledje el egy percre, hogy hozzá kötötte magát. Feledje el és legyen az enyém, én úgy szeretem.

Átfogta a derekát és fölébe hajolt, hogy megcsókolja. A szemében ott égett a mámor és tűz, egy szenvedélyes férfi minden vágya. Tán ettől a sóvár, éhes tekintettől riadt meg úgy Jolánka, hogy felháborodva lókte el magától s izgatottan, nekipirulva ugrott fel üléséből. Mondani is készült neki valamit, szenvedélyes haraggal bizonyára, ha amott a bölcsőben föl nem sir a kis fia.

Odaszaladt hozzá, csitítgatta, megigazította a fekvését s Zoltánnak nem volt annyi bátor-sága, hogy utána menjen. Az a megtámadott, ostromolt asszony a bölcsönél bizonyosan

furiává lesz s a kis siró jóságától százszoros erőt merít az ellenálláshoz.

Csak mikor a kis baba elcsitult már, akkor fordult megint Jolánka támadójához, immár nyugodtan, hidegen és megvetéssel.

— Nem hittem volna Zoltán, hogy ilyen alávaló legyen. Szétfűjt a mindazt a nimbust, a mivel eddig bevontam alakját. Óh, hála a sorsnak, hogy egy ilyen jó férjem akadt, a ki megmentett magától. Kidobassam innen az urammal? Hisz én beszéltem neki annyi jót a nagy reformátorról, a nemes férfiról, a ki asszonyt csábitani betolakodik a leggyanutlanabb, legjobb ember házába! Bárhogy marasztja a férjem, még ma elmegy a házunkból . . .

Kinn az utcán éljenzsés riadt fel, zúgó és diadalmás. Az ablak alatt ujjongó, zászlós tömeg vonult el. És Besztercsei a hogy berohan, elfúlva a sietségtől, alig tudja elmondani a jó hirt.

— Győztünk! Három szótöbbség! Képvisel vagy!

Az utcza megtelt néppel. Eljeneztek, kiabáltak, meghajtották a lobogójukat, lengették a kalapjukat.

Besztercsei sürgette Zoltánt.

— Menj az ablakhoz. Ezek a beszédedre vár-nak, mondj nekik valamit, egy pár szót legalább.

És Zoltán felrántotta az ablakot, meghajtott az

élenző, diadalmas sokaság előtt s nem átallotta ott, az asszony előtt, aki most piritott rá, előhozakodni megint az ő nagy eszméivel.

— Csak néhány szóval köszönöm meg, szeregett polgártársaim, a bizalmukat. Az én keserű kenyeremet megédesítették ezzel a rokonszenvvel. Most már tudom, hogy nagy eszméimnek osztályosai is vannak. És törjön rám az erőszak, irigység, le nem verhet, mert önköl mellettem állanak. Nem az én diadalom ez, hanem azoké a nemes elveké, a melyeknek harczosa voltam mindig, vértanuja is leszek, ha kell. A diadalra vitt igazság nevében köszönöm még egyszer bizalmukat. Eljenek!

Meghajtotta még egyszer magát, provokálva újabb és újabb éljenrohamokat, aztán mosolyogva fordult befelé.

— Bravó, nagyon szépen beszéltél, — gratulált neki Beszterczei.

— Óh, igazán szépen beszélt, — mondta Jolánka olyan hangon, hogy Zoltán szokott optimizmusával se vehette gúnyánál egyébként.

Eh, törödött is ő már ezzel a gúnynyal. Félórás előtt még égette az arcát kudarcza, most jobban el volt telve a győzelemmel, hogy sem ügyet is vetett volna rá.

Tehát mégis, mégis! Jó csillaga nem hagyta el, diadalra segítette megint. Hogy csak három szótöbbség? Mit bánja? csakhogy ez a három megvan.

Ez a megbizó levél, a mit egyszerű polgárok felforbanó bizalma juttatott a kezébe, talizmánjá néki a jövőre. Most már igazán félelem nélkül, nyugodtan tekinthet előre, csak emelkedés leszen ezután a futása. Legnagyobb, mert titkos, alattomos ellensége íme leigázva. Föl próbált kelni, de hasztalan; Zoltán jobban megvetette már a lábat, hogy sem földre lehetne teríteni minden rohammal.

Nagy szerencséjét csak akkor tudja igazán megbecsülni, ha eszébe jut a másik eshetőség: hátha Kelemen Tamás győzött volna! Akkor — hiszen a bukottnak nincsen barátja — ellené fordul mindenki. Ez az ember jól tudja, hol sebezhető; hiszen ha Beszterczei nincs itt, rágalmáival eláztatja a körösváriak előtt is. Igen, tudja, hol kell támadnia és sokkal könyörtelenebb, hogy sem ezt a támadást elszalasztaná.

Ma, ma mégis ő a győztes és nem kell férnie Kelemen Tamás áskálódásaitól. Hiszen a győzőnek annyi a barátja. Most megnyilik az út előtte:

a mi hiányzik a nagyságából, ezzel a mandátummal azt mind kitoldhatja.

Az érdekes küzdelemnek s még érdekesebb diadalnak különben hamar hire terjedt, úgy, hogy mikor a díszes bandérium összeverődött, hogy Kőrösvár szeretett képviselőjét a vasuti állomáshoz lekisérje, Zoltán már megkapta az első telegrammot.

Kelelemné sietett üdvözölni a diadalmas hóst.

— Holnap megindítom a várópert. Tied vagyok. Elza.

Szeghy Zoltánnak a perronon még egy beszédet kellett tartania; a polgármester s néhány városi kapacitás elkiérte a legközelebbi állomásig, úgy, hogy csak az útról adhatta meg a választ.

— Ne tegye. Le vagyok már kötve.

XIV.

EPILOGUS

A telegramm hazudott, Szeghy Zoltán nem volt még lekövte senkinek. Hanem erősen gondolkozott, hogy ráadja-e a fejét a házasságára.

Szentimentalizmusa, a hogy Beszterczei házában fellobbant, most is ott kisértett még a szívében. Vágyódást érzett egy asszony után, a ki nincs a szerető szenvédélyével, hanem a feleség hűségevel csüggön rajta. Ezt még maga előtt is beismerte s egész kedvvel ábrándozott arról a szép időről, a mikor nagy munka után (talán éppen a házban tart fulmináns beszédet a nieghurczolt igazság nevében, talán éppen a lapjában dörög méltó felháborodással a korrupció ellen) hazamegyen s otthon az ő reformátori nehéz gondjait.

egy minden mosolygó feleség vidám szava oszlatja el.

Azt már nem vallotta be, miért principiumot, csak úgy öntudatlanul gondolta el magában, hogy az a feleség éppen jó lesz megzavart pénzolgait is rendezni. Hiába, a kőrösvári diadalt nem adták ingyen; az ó eddigi életmódja se volt nagyon takarékos. Ezért meg éppen nem fukarkodhatik. S ha már gazdag lesz az az asszony, miért ne legyen előkelő is? Hiszen Kőrösvár képviselője csak nem vehet el egy varrólányt! minden nagy familia büszke leszen rá, ha Szeghy Zoltán lánynézőbe kopogtat be hozzájuk: miért ne szerezzen fényt és nevet is egyúttal?

Az a liaison Kelemennél egy percig sem aggasztotta. Elvégre nem ó az első, aki egy ilyen viszonyt jó feleség kedvéért hirtelen felbont. Aztán meg is únta már az asszony szeszélyeit; ha kezdetben neki volt szüksége Kelemennére, most megfordítva áll a dolog: az ó dicsősége emelkedett, amazé hanyatlóban van s tőle, az ó befolyásától vár új segítséget. Nos, miért pazarolnónk rá ezt a befolyást, ha semmi közünk többé hozzá? Csupán a mult emlékeiért? Nevetességes érzékenykedés volna.

Sajnálom, hogy most, dicsősége tetőpontján el

kell búcsúznom Szeghy Zoltántól. Igaz örömmel láttam, hogy emelkedik a nagy reformátor mindig följebb és följebb.

Lárm, az igazság, az eszme, az elvek mire nem segítik állhatos lovagjukat! Ti ostoba emberek, a kik azt hittétek eddig, hogy ilyen nemes törekvés sel nem lehet boldogulni a mai önző, durva, romlott világban, lássátok be szörnyű csalódástokat. Igen, lehet boldogulni, föl, magasra törni, csak hirdessétek egyre szép szóval az igazság evangéliumát, mint Szeghy Zoltán tette és éljetek olyan önzetlenül reformátori törekvéseitknek, mint Szeghy Zoltán tette.

Kőrösvár képviselője ma gazdag, független ember és befolyásos, nagy úr. Hozsánya az eszmének, mely őt diadalra segítette. Stein bankár, aki pedig a maga körében előkelő, gőgös arisztokrata, készséggel adta oda Zoltánnak a lányát. Az esküvő fényét és pompáját még ma is sóhajtva emlegették fényes nász után sóvárgó budapesti lányok. A képviselő úr a házban ünnepelt és rettegett szónok. A miért Kelemen Tamással meg kellett küzdenie, haragjában szakított a párttal s mint égyedülálló ember emelt szót (minél gyakrabban) elvei védelmére. De bizonyosan tudom, hogy eszméi hamarasan hivéket is nyernek s a jövő választásnál

egész kis párt tömörül majd melléje. Ha nem, ő maga belép az uralkodó pártba. De eszméinek diadalra kell jutni minden áron.

Ám a nagy reformátor nem lett hűtelen első szerelméhez sem. Az igazi irodalmi érdekeknek ma is olyan lelkes szószólója, mint gyerekkorában volt. De, hála a sorsnak s az ő intő szavának, sikerült már eddig is jobb útra téritenie az erkölcsstelen irodalmi világot. Eszméi és személye előtt (különösen személye előtt, de hiszen annyira át van hatva törekvéseinél, hogy személye egyet jelent eszméivel) meghajol ma mindenki: írók és kiadók egyaránt. Büszkén tekinthet vissza az elmúlt évekre, a reformáció nagy munkáját becsülettel csinálta végig. S ha törekvéseinek meghódolt mindenki, csak természetesnek találja, hogy előle sem zárkóztak el s méltó elismeréshez juttatták nagy eszméiért. Hiszen az volna csak szép, ha kalapot emelnek az elvek előtt s az elvek lovagját csúfosan veszni hagyják.

Kár, hogy Zoltánnak ellenségei is vannak. Kár, de nem veszedelem. Az egyik, Jolánka, igazán jelentéktelen alak. Ez az ostoba vidéki asszony talán úgy gondolkozik, hogy eddig félreismerte Zoltánt s most, hogy meglátta igazi értékét, megvetéssel, utálattal kell elfordulnia tőle. Pedig bizo-

nyosan megfordítva áll a dolog s csak az ó itélőképessége meg az önismerete tévedett. Most, hogy igazi nagyságában meglátta ezt az alakot, megrettent tőle. Nem éri fel kicsinyes gondolkozásával s azért azt hiszi, hogy fölötte áll, még le is nézheti. Aztán bizonyosan elfogta a késő bánkódás is, hogy nem lehet az övé, mint egykor terveztek. S el akarja a szegény hitetni, hogy nem is vágyódik utána, hogy meggyűlölte már. Óh, a régi mese a rókáról. Persze, persze, savanyú a szőlő!

Egy ellenség, Gergely Miklós, elpihent már. Sokat áskálódott, de nem sikerült az aknamunkája. Hát pihenjen. Szeghy Zoltán (s ez igazi nemeségre vall) olykor még részvétet is érez iránta.

Van még kettő: Kelemen Tamás és a felesége. Mikor Zoltán teljes diadala eljött, hogy összebújtak mind a ketten! Egyszerre elfeledtek minden régi haragot, megalázkozást, gyűlölséget és ma együtt kovácsolják a terveket a győző ellen.

Hiába dolgoznak. A férfi le van tiporva. Valami zúglapnak firkál észrevétlénél maradó czikkeket potom fizetségért. Az asszony vénül, elvesztette a közönség kegyét, elvesztette vele a befolyását is. Csonka, töredékes alak ma mind a kettő. És mégis, hogy ki nem fáradnak az alattomos ellenségeskedésben!

Az embert elfogja néha a félelem: hátha még ártani is tudnának Zoltánnak. Hiszen olyan esendő valami a nagyság; egy kis törpe megrázhatja alattad a talajt és elbukol.

De Zoltán bizik, mi se essünk hát kétségbe.

Menj előre, nagy reformátor az utadon.

Büszke lehetsz rá: nagy dolgokat hirdettél, nagyra vitted s egy perczre sem tántorodtál el. Ma is olyan tiszta vagy, olyan nemes és feddhetlen, mint az első perczben.

Önérzettel el is mondadt ezt magadról sokszor. Elhittéd, szentül hiszed magad is; mi hogyan kétkednénk tehát?

Óh boldog az az ország, a melyik így meg tudja becsülni a nagyjait; még boldogabb, a miért ilyen reformátorai akadnak.

V E G E

